ТЫВАНЫҢ ТАРААЖЫЛАРЫ! 80.000 ТОННА ТАРААНЫ КҮРҮНЕГЕ САДАР ХҮЛЭЭЛГЕВИСТИ ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕДИИЛ!

БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеН

ШЫН

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 12 ПЯТНИЦА № 215 (8061).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Бо чурукта: «Элегес» совхозтуң Кулузун болгаш Кара-Суг ховуларында кайгамчык чагай кызыл-тазының ажаап алыышкынында ажылдап турар мурнакчы комбайнерлер (үстүнден куду) Павел Бутанаев, Аркадий Монгуш болгаш Виктор Мельник олар хүнделе бүдүп чартык ворманы күүседип, дүжүт ажаап алыышкынының маадырлары болуп турар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

«ШЫН» СОЛУН «АЖААП АЛЫЫШКЫННЫҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ»

деп шилчиир тукту тургускан. Ажылга бедик көргүзүглери дээш ажаап алыышкынның шалыпчызына ол тукту тыпсыр.

«Тиилелге» совхозтуң № 7 бригадазының комбайнери комсомолчу

Куулар Хүрешович ЭРЕС-ООЛ

ажаап алыышкынның шалыпчызы болуп, ам 500 ажыг гектар черниң тараазын эки шынарлыг ажаааган. Шилчиир тукту бөгүн аңаа тывыскан.

Күрүне шыгжамырынга

Сентябрь 11-ге чедир республиканың тараа хүлээп алыр черлеринге 22286 тонна тараа кирген, азы планның 37,1 хуузу күүсеттинген. Ооң иштинде совхозтарның тараа дужаар планының күүселдези 42,7 хуу болган. Барыын-Хемчик район тараа садар планын 63,3 хуу, Чөөн-Хемчик 43,1 хуу күүседип, темпини сөөлгү хүннерде элээн дүргедеди бергеннер.

«Көк-Тей», «Тээли» «Күш ажылдың хостуу», «Сүг-Хөл» совхозтар күрүнеге пландан ажыр тараа дужаарын үргүлчүлевишаан. Оларга ам «УТКА 25 чылы» совхоз каттыжып, тараа дужаар планын 111,5 хуу күүсеткен.

Сентябрь 10-да күрүне шыгжамырынга 1876 тонна тараа кирген. Ооң иштинде Таңды районуң ажыл-агыйларындан 907, Каа-Хемден 472, Чөөн-Хемчиктен 252 тонна тараа кирген. Совхозтардан ол хүн «Тиилелге» 195, «Межегей» 153, «Элегес» 179, дуржулга станциязы 139 тонна тараа киирген.

2430 ЦЕНТНЕРНИ

«Хадын» колхозтуң тараажылары Каык-Хөлде № 3 бригаданың муң гектар кызыл-тазын ажаап кириштеп. Августуң төнчүзүүнден эгелеп «СК-4» комбайн-биле 630 га черниң тараазын кезип, ооң 2430 центнер дужүттү төп шаңче чоруткан.

Бригадада 3 авенону тургускан. Тараажылардың аразында социалистиг чарыш калбарып, кижи бүрүү сезонда 350-ден 450 га черниң дужүдүн чидириг чок ажаап алыр деп хүлээнгеш, күженишкиниг ажылдап турар. Баштайгы беш хонуктуң түүнелиннен алырга, хүн үлүүн В. Козлов — 153, М. Путинцев — 134, А. Кенденов — 128, С. Ооржак — 119 хуу күүседип, мурнакчылар болуп турарлар. Ажаап алыышкын-биле чергелештир тараазы ажаатты-ган шөлдүн савацын болуп, күсү ангыс андарылгазын база чорудуп турар.

Ю. СҮРЮН-ООЛ.
Бии-Хем район.

Силостаашкын

«Тиилелге» совхозтуң ажылышчилери келир кышка мал чемин белеткээрин организастыг чорудуп, амды үеде малга хоолулуг чем — кукуруазының ногаан массазындан силос салырын доозуп турар. № 7, 8 бригадаларның 342 га шөлүнден 840 тоннаны, № 1, 2 бригадалар 300 га шөлдүн дужүдүн силостаан. Соохоа ниитизи-биле 1940 тонна ногаан массаны ыжаап алган.

Кукуруза ажаап алырынга болгаш силос салыышкынынга чозаачылар эштер Дементьев, Никифоров, тракторист А. Тимофеев, комбайнерлер О. Кешкен-оол, О. Дат-оол олар кымыжак ажылдап, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип келгеннер.

О. САРЫГ-ТАРАА.
Таңды район.

ТАҢДЫЖЫЛАР МУРНАП ТУРАР

СӨЗҮВҮСТҮ ЭЭЛЕДИВИС

Г. М. ЗВЕРЕВА,
«Элегес» совхозтуң директору.

Совет чүрттүң миллион-миллион ажылышчилери ыпкаш, бистің совхозтуң ажыл-ишчилери база боттарының чедиишкиннери, күженишкиннери Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга тураскаадып турар. Алдарлыг ленинчи юбилей чоокшулаан тудум-на, бистің тараажыларывыстың болгаш малчыннарывыстың күш-ажылчы кыптыгыышкыны улам хайнытып турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр үс чылынга болгаш Совет Тываның 25 чылынга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышка кириишиваан, бистің «Элегес» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын багай эвес дужүттү өстүрген болгаш күрүнеге тараа садарының планын хуусаа бетинде күүсеткенивисти бурунгу хүн, СЭКП-ниң Тыва область комитединге болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниге рапортаан бис. Чүртка 1500 тонна тараазы бээр турган, ол хүнге чедир 1600 тоннаны тараа хүлээп алыр черлерже чүдүрүп чоруткан бис.

Күрүнеге дүк садарының чыл планын ажыр күүседип, чүртка 898 центнер эки шынарлыг дүкү бергенивисти болгаш 14,7 муң тонна силос белеткээр планныг турган, 21,2 муң тоннаны белеткеп алганыбысты база плеткээн бис.

Ажыл-ишчи баштайгы бедик көргүзүглери чедип алганы дээш бистің тараажыларывыска болгаш малчыннарывыска СЭКП-ниң Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чедиргеи байыры бистерин улам сорук киирип турар. Аңаа харыы кылдыр улам эки ажылдаарын база дагын хүлээнип турар бис.

Бо чылын дүжүт ажаап алыышкынынче кайы-даа чылдардан дээре белеткелдиг кирген болгаш ону август 20-ден эгелей берген бис. Күскү хову ажылдарының эгелээрениң мурнунда-ла дужүт ажаап алыышкынының бүгү үезинин дургузунда чорудар организас-массалыг болгаш политиктиг хемчеглериң планын база материалдыг деткиишкиниң аргаларын ажылдап кылган, ол өзугаар боттандырып келдивис. Партия, профөвилел, комсомол организацияларының болгаш көдээ Советтің бүгү кичээнгейи база күскү ажылдарны чедиишкиниг чорударынче мөөнеттингеН. Социалистиг чарыштың негелделерин болгаш бригадаларның ажыл планын чогуур үезинде ажылдап кылган, эң көскү черлерде аскан.

Ол бүгү хемчеглер ажылдың баштайгы хүннеринден эгелээш-ле эки түүнелдерин бере берген.

Беш чылдың дөртү чылының дүжүдүн чидириг чокка ажаап алыр дээш демиселге комбайнерлер Аркадий Монгуш, Александр Бредкин, Степан Күжүгет, Илья Пахомов, Григорий Шевченко, Петр Лариков, Виктор Мельник, Николай Подшивалов, Павел Бутанаев болгаш оон-даа өскелер ёзулуг маадырлар болуп, түс бүрүзүнде-ле 300 ажыг гектар тараазы кестирип, бастырган. Ылаңгыя коммунист комбайнер Степан Күжүгет хүнде-ле пйи норманы күүседип, 40 гектарның тараазын кестирип, онза шылгарап турар.

Совхозтуң чозаачылары Кадыр-оол Ооржак, Сергей Оюн, Барыңмаа олар эртеңгинин 9 шактаа дүнекинин 11 шакка чедир бункерден тараа сөөртүлгезинде эң-не кызымак ажылдап турарлар. Оларның шалыкын ажылдаашкыны комбайнарның үүктелиишкин чок ажылдаарынга улуг идиглиг болуру чугаажок.

Бистің совхозтуң парткому коммунистерни дужүт ажаап алыышкынының эң харыысалгалыг участоктарында таарыштыр турган. Олар боттарының эвангардчы ролюн чер болганда көргүзүп турар. Агрономнар Вадим Оюн, Михаил Меркулов, Виктор Черных, салбыр эргелекчилери Михаил Кокуденко, Владимир Ширяев, Константин Изместьев, хову бригадирлери Иван Глызин, Гурян Никитин олар дужүттү дүрген болгаш бедик шынарлыг ажаап алырынче тараажыларны эки организастап, үйгу-дыш чок ажылдап турарлар.

Гектардан-на ортумаа-биле 10,5 центнер чедип турар бистің албек дужүдүвүстү чогуур үезинде ажаап ап, күрүне шыгжамырынга чедиринге үшкү автотранспорт бүдүрүлгезиниң тараа сөөртүр чозаачылары, башкы институдуның студентилери, Элегес ортумак школазының өрү класстарының өөренирлери улуг ачы-дузазын чедирип турарынга өөрүп четтиргенивисти илергейлеп турар бис.

Бистің кукурузачыларывыс база бо чылын улуг чедиишкиниг болган. Гектардан-на ногаан масса 220—280 центнер четкен. Ону чогуур хоолулуг үезинде силостап алырынга кукуруза ажаар агрегаттарның башкарыычылары Чаш-оол Куулар, Алдын-оол Донгак, Василий Радченко, Никита Яковлев, Чөвен-оол Оюн, Дүктүт-оол Оюн, Михаил Доржу болгаш ооңдаа өскелер эрестиг ажылдаваннар.

Дүжүт ажаап алыышкыны-биле чергелештир келир чылдың дужүдүнге белеткел ажылын база чергелештир чорудуп турар бис. 1700 ажыг гектар күскү черни аңдарган болгаш ол ажылды бо айның төнчүзүнге чедир бүрүн доозар бис. 600 тонна үреэин тараазы бүрүн уруп алыр болгаш ам безин 280 тонна хире тараазы ол сорулгага курлап алган бис.

Бисте дужүт ажаап алыышкыны кидин түлүк. Ам-даа 8 муң гектар тараазы ажаап алыр апаар. Ол улуг ажыл. Дүрген болгаш шынарлыг ажылдаарын үе негеп келгенин билир бис. Ол сорулга-биле комбайнерлерниң, трактористерниң, чозаачыларның болгаш дужүт ажаап алыышкынында ажылдап турар бүгү-ле кижилериң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга аң-не таарымчалыг байдалдарны хову турлагларында, бригадаларда тургузуп, тайылбыр-массалыг ажылды, кижилериң аъш-чемин, дыштанылгазын чөп организастарынче улуг кичээнгейни салып турар бис.

Боттарывыстың бар аргаларывысты санап көргеш, Төрээн чуртка ам-даа 800 тонна эки шынарлыг кызыл-тасты садарын хүлээнгеш, аңаа кириштир ам безин үс-үс тоннаны чүдүрүп чоруттувус. Ол-даа немелде хүлээлгевисти алдарлыбыле күүседип, сөөвүвүске ээ болур бис. Ооң магадылалы бистің чаагай дужүдүвүс болгаш бо хүннерде тараажыларның наш дакпыр күженишкиниг ажылы болур.

Беш чылдың дөртү чылында бедик көргүзүглерни чедип ап турар бистің мурнакчы малчыннарывыс Тас-оол Оюн, Бавун-оол Оюн-оол, Сергей Монгуш, Кыргыс Авандываа, саанчыларывыс Таисия Монгуш, Бадарыы Апак-кыс, Клара Долзат, Олимпия Бичинина, Оюн Шактмак болгаш оон-даа өскелер совхоз бүдүрүлгезиниң бүгү адырларының көдүрлүүшкүнүнге чаагай үлүг-хуузун киирип турар.

Беш чылдың дөртү чылының төнер чоокшулааны бистің мурнувуска соңгаарладып болбас чугула сорулгаларны тургузуп турар. Кышкы байдалдарда ажылдаарынга бүдүрүлгеин хынамчалыг белеткээр, өстүрүп алган дужүттү бүрүн ажаап алыр, улам-на хөй тараазы болгаш өске-даа продуктуларны чүртка бээр, чер болгаш мал ажылын улам ынай көдүрериниң быжыг үндезиннерин тургузаар сорулга салдынган. Ол-даа сорулганы чедиишкиниг күүседип шыдаарывысты аазап турар бис.

Ленинчи Юбилейниң Хүндүлел Бижиин болгаш Юбилей медалын тургускан дугайында медээ бистің совхозтуң ажыл-ишчилерин улам-на күш-ажылчы сорук киргеН. Ол бедик алдарны чедип алыр эрге дээш демисел бистің кижилеривистің чаа патриотчу эгелээшкиннеорин улам хайнытырып, ленинчи юбилейни болгаш Совет Тываның 25 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыштың тугун улам бедик көдүрер. Ол чорук бистің партиявыстың XXIII съездизиниң көдээниң ажылчы чоннарының мурнунга салган сорулгаларын улам чедиишкиниг күүседиринге идиг бээр дээрзинге ханы бүзүреллиг бис.

Таңдының болгаш өске-даа тараалаң районнарның ажыл-агыйлары күрүнеге тараа дужаар хүлээлгезин чүгле доддур күүседир эвес, харын оон ажыр хөй тараазы бээрин бистің совхозтуң ажыл-ишчилери кыйгырып турар.

Кочетовчуларның күш-ажылчы улуг чедиишкини

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери бо чылын тараа бүдүрерин көвүдедири дээш бүгү улустуң социалистиг чарышка кириишкеш, өстүрүп алган дужүдүн ажаап алырын эң организастыг чорудуп турар. Төрээн чүрттүң шыгжамырынга 800 тонна тараазы урар дээн хүлээлгезин олар сентябрь 11-де алдарлыы-биле күүсеткеннер.

Колхозтуң чер ажылдакчылары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга төлептиг ужуражырынга белеткелди чорутпушаан, күрүнеге пландан ажыр база 800 тонна тараазы садар дээ шиитпирлээннер.

Мал чемнериниң белеткелиниң медээзи

Республикада сиген, силос белеткелиниң чоруп турарын сентябрь 8-тің медээзи-биле көргүзерге мындыг (хуу-биле):

РАЙОННАР	СИГЕН	СИЛОС
Бай-Тайга	94,6	19,0
Чөөн-Хемчик	90,6	9,6
Өвүр	89,3	—
Мөнгүн-Тайга	76,8	—
Барыын-Хемчик	76,4	9,3
Улуг-Хем	67,1	11,4
Каа-Хем	61,5	20,1
Кызыл хоорай Совети	57,8	12,9
Төжу	57,4	21,7
Эрзин	53,5	—
Таңды	52,0	30,5
Бии-Хем	51,8	8,6
Тес-Хем	36,8	—
Республика	65,1	15,9

Совет партия-чазак төлээлери ВДР-ге чораан дугайында

ХАНОЙ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Подитбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге баштаткан, совет партия-чазак төлээлери эш Хо Ши Мининг орнукшударынга келгеш, Вьетнам Демократтыг Республикага сентябрь 6-дан 10-га чедир турган.

Партия-чазак төлээлери ВДР-ге турган үезинде, ылаңгыя Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканың удуртукчулары-биле чүректің ханыызындан пайыралдыг беседалар кылган.

Партия-чазак төлээлери америк империалистерниң вьетнам улуска удур өскүткен, эжелекчи дайынын шиитпирлиг буруу шаңкаш, вьетнам улустуң демиселиге, Соңгу Вьетнамга социализм тургузарынга, Мурнуу таланы хостаарынга болгаш төрээн чүртүн тайбың каттыштырарынга эргежок чугула дузаламчы, деткимче көргүзерин үргүлчүлээр шиитпирлиин бадыткаан. Совет Эвилели Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революсчу Түр чазаның он үүлден тургустунган угуулгазында тайылбырлаттынган бүгү талалыг программаны деткип. Вьетнамда эжелекчи дайынны соңгадырын, Мурнуу Вьетнамдан АКШ-тың база ооң чалчаларының бүгү шериглерин чүгаа чок үндүрерин шиитпирлиг негеп турар; Каттышкан Штаттар вьетнам улустуң кол национал эргелерин хүндүлээр болгаш болунуң хөректерин даштыкының кандыг-даа холгаарлаашкыны чокка болу шиитпирлээр эргеин Мурнуу Вьетнамның чонунга тыпсыр ужурлуг деп, ук төлээлериң Вьетнам Демократтыг Республиканга чораанынга холбаштыр кылган дынадыгда чугаалаан.

Вьетнам эштер америк империалистерге удур, чүртүн камгалаары дээш демиселге вьетнам улустуң чедип алган улуг тиилелгелерин дыңнаткан, АКШ-тың администрациясының дайынын «американчы эвес болдуурар», «вьетнамчыдар» хажагай чүткүлдүүн сойгаваш, АКШ-тың империалистериге удур, чүртүн бүрүн тиилелгеге чедир камгалаары дээш демиселче күженишкиннерин салыын вьетнам улустуң үргүлчүлээр шиитпирлиин бадыткаан.

Вьетнам удуртукчулар америк эжелекчилерге удур чүртүн камгалаары дээш вьетнам улустуң демиселиге база Вьетнам Демократтыг Республиканга социалиамни тургузарынга бүгү талалыг дузаламчыны көргүзүп келген болгаш көргүзүп турар Совет Эвилелиниң партиязына, чазаанга, улузуна чүректің ханыызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн деп, дыңнадыгда чугаалаан.

Беседалар чүректің ханыызындан ажы-дуңма пайыралдыг, совет болгаш вьетнам улустарының эп-сеткил каттыштырылгазы болуп эрткен.

Аалчылар Варнада

ВАРНА. (СЭТА-ның туркай корр). Сентябрь 10-да Софиядан Варнага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга баштаткан, совет партия-чазак төлээлери чедип келген.

БУР-га социалистиг революциянның 25 чыл ооның байырлалынга киржир дээш келген совет аалчылар хоорайның тураскаадыг черлери-биле таныышкан. Варнаның чүрттакчылары ажы-дуңма совет улустуң төлээлеринге чүректің ханыызындан байыр чедирген.

Сиген белеткели үргүлчүлевишаан

Өвүр районнуң «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери беш чылдың дөртү чылында мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир, ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, малга бөдүүн чемнерни белеткээриниң доктааттынган онаалгазын чедиишкиниг күүсетиен болгаш сиген белеткелин ам-даа үргүлчүлеп турар.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ЛЕНИНЧИ ЭЭЛЧЭЭ

ВЦСПС-тиң пленуму доозулган

Сентябрь 10-да Москвага ВЦСПС-тиң пленуму ажылын дооскан. Ооң киржикчилери заводтар, фабрикалар коллективтериниң, организацияларның В. И. Ленинниң төрүттүнгениннен бээр 100 чыл болурунга алдар кылдыр хүлээп алдынган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезинин дугайында айтырыгны чугаалажып көргеН. Ленинчи юбилейге алдар болдурган социалистиг чарыш хоорайларның болгаш суурларының ажылчы чоннарының күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн дайнытырбышаан, ёзулуг-ла бүгү улустуу болу берген деп, пленумга илеткелчилер болгаш чүве чугаалаваннар демдеглээн. Үлепүр бүдүрүлгелериниң, көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының коллективтериниң күженишкини беш чылдың планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседи-ринче угланган. Ынчангаш совет кижилер В. И. Ленинниң төрүттүнгениннен бээр 100 чыл болурунга чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле ужуражырын ораалдажып турар. Моон-биле кады чарыштың организациязында четпестерни чайладырының хемчеглерин демдеглээн, юбилейжи хүлээлгелерни чедиишкиниг боттандырарынга идиг бээр санал-онаалдарны киирген.

Пленумга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы А. Н. Шелепин чүве чугаалаан.

Социалистиг чарыштың удуртулгазын улам ынай экижилер таласы-биле профөвилелдер организацияларының ажылының калбак болгаш тодаргай программазын айыткан докладды пленумга чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Үлепүр бүдүрүлгелериниң, транспорттуң, харылзаның, тудугунуң, сыныының, колхозтарның, совхозтарның болгаш организацияларның коллективтериниң ортузунга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Ленинчи Юбилейниң Хүндүлел Бижиин, ажылчыларның, колхозчуларның, улус ажыл-агыйының тускай өртемниглериниң, хөй-ниити организацияларының ажылдакчыларының, өртемниң болгаш культураның ажылдакчыларының аразынга «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооң демдеглээри-биле күш-ажылчы өрес-маадырлыг чорук дээш» юбилей медалын алыр эрге дээш демиселди калбаа-биле пенпередирин профөвилел организацияларынга сүмелээн.

Социалистиг чарыштың түгүн улам бедик туларынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн шудургу бедидеринче, продукциянның шынарын бүгү талалыг бедидеринче хоорайларның болгаш көдээниң ажыл-ишчилерин ВЦСПС-тиң пленуму кыйгырган.

(СЭТА).

ЮБИЛЕИГЕ УТКУШТУР

СОЛУН ЛЕКЦИЯЛАР

МАРЫ. (Туркмен ССР). Мары хоорайының улуг-улуг бүдүрүлге черлериниң болгаш чуртталга кварталдарының агитшолдеринге Ф. Э. Дзержинскийниң, М. И. Калининниң, В. В. Куйбышевтиң, С. К. Орджоникидзениң дугайында лекциялар эрткен. Дыңнакчыларга «Ленинчи гвардия» деп нинти аттыг лекциялар номчуп бээри ооң-биле эгелээн. Номчулганы Туркменистаның Компартиязының хооркому болгаш «Билиг» нинтилелиниң организациязы эрттирип турар.

Агитшолдер ажыл-ишчилериң дыштаныксаар черлери болу берген. Лекциялар, беседалар дыңнакааш, аңаа хоорайның улам хөй чурттакчылары кээп турар. Ленин дугайында лекциялар онза сонуургаңчыг. 13 дугаар школаның директору Р. Г. Гуманюк 1 дугаар микрорайонга, демиргорукчулар клубунга болгаш өске-даа хөй-хөй бүдүрүлге черлеринге «Ленин — улуг революсчу, теоретик, баштыңчы» деп лекцияны дыңнакчыларга номчуп берген. Ында тудуп турар Мары ГРЭС—Ортаа Азияның ең улуг электростанцияларының бирээзиниң директору — С. М. Нурыеатиң «ССРЭ-ни электрижидериниң ленинчи идеяларының амыдыралга боттанганы» лекциязын муң-муң ажыл-ишчилер дыңнаан.

Кудумчуларда музей

ЛЕНИНГРАД. Нева хоорайының кудумчулары, шөлдери ам Ильичниң дугайында көргүзүг шимелделериг апарган. Тураскаалдыг он-оп делгирлер өндүр улуг амыдыралды көргүзүп турар, үргүлчү чаартынар көргүзүглерлиг.

Ленин музейиниң ажык черге турар база бир салбыры ол болган. Садовая болгаш Дума кудумчузунуң аразында Нева кудумчузунда В. И. Ленинниң амыдыралын, ажыл-чорудулгазын көргүзеринге бараалгаткан делгелге калбаргай. Аалчылар бажыңының мурнун дургаар он-оп метр черде 24 делгирги «чыскаалыпкан». Ында катап тырттырган фото-чуруктарны, портреттерни, плакаттарны, бижилгелерни, хол-биле чураан чуруктарны көргүскен. Олар 1870 чылдан 1904 чылга чедир үени көргүскен. Көргүзүг «Чаш болгаш чалыс чораан үеви», «Революсчу ажыл чорудуп эгелээпи», «Кара-бажыңга болгаш Сибирь шөлүлгезинге», «Чаа хевирлиг пролетаржы партия дээш» деп дөрт салбырлыг.

Делгелгеде В. И. Ленинниң амыдыралын документилер ёзугаар көргүскен. Нева кудумчузунда од көргүзүглерни келир часка чедир каш-даа катап чаартыр.

ЧАА НОМ

Барыын Сибирьниң ном үндүрер чери парлап үндүрер кылдыр бүдүрүлгеге «В. И. Ленин болгаш Сибирь» деп номнар тайылбырлалын хүлээдип берген. Ук таймылбырлал келир чылдың эгезинде парлаттынып үнер.

В. И. Ленин Сибирьге үш чыл дургузунда политиктиг шолуге хуусаазын эрттирген. В. И. Ленин оон эгелээш-ае, Сибирьниң партия организациялары-биле үргүлчү харылзаа тудуп, Октябрь белеткелиниң, ак гвардейжилерге болгаш эжелекчилерге удур демиселдиң үезинде ол партия организацияларының ажылын удуртуп келген. Сибирьниң үлетпур хөгжүдезиниң дугайында Ленинниң айтыышкыннары кайгамчык үнелиг.

В. И. Ленин Шушенскоеге үжен ажыг чогаалдарын, оларбиле катай «Россияга капитализм хөгжүдезин» бижээн. Ленинниң Сибирь-биле холбашкан документилериниң чогум саны оон дыка хөй. Оларның утка-шынарының дугайында ук номда үш чүс он тос допчу тайылбыр бар.

Тайылбырлалды Томскиниң В. В. Куйбышев аттыг Күрүне университединиң эртемденнери тургускан. Олар «Ленин болгаш Сибирь» темага хамаарышкан бүдүн чартык муң ажыг чогаалдарны номнардан, журналдардан, солун чыылдаларындан тыпкылаан. Оларның аразында Коммунистиг партияның сураглыг ажылдакчызы, Ильичниң эжи болгаш кадайы — Н. К. Крупскаяның, Шушенское шолуглезинге оларның кады турган эштериниң сактыышкыннары көскү черни эзлээн.

Номнуң оон өске арыннарында Сибирь чогаалчыларының, шулукчулериниң, драматургтарының Сибирьге В. И. Ленин дугайында чогаалдары, чурукчулар биле скульпторларның чурумал ажылдары парлаттынган.

Ол чаа таймылбырлал ному илеткелчилерге, пропагандистерге, школаларның, дээди өредилге черлериниң башкыларынга, ленинчи эртинени өөренип турарларга аажок дузалыг.

(СЭТА-ның корр).

САЛБЫР-МУЗЕЙ

Чоокта чаа Таңды районуң Кочетово суурда республиканың Алдан-Маадырлар аттыг чурт-шинчилел музейиниң салбыры ажыттынган. Музей-салбыры 1920 чылдың июнь айдан 1922 чылдың декабрьга чедир С. К. Кочетовтуң партизан отрядының штабының база Тыва Арат Республиканың баштайгы Конституциязын хүлээп ап, 1921 чылдың август айның 13-тен 16-ның хүнериниде Бүгү Тываның Тургузукчу хуралының эрткен бажыңында турган.

Музейниң чаа салбырында Тываның төөгүзүнүң болгаш бойдузунуң талазы-биле 500 хире экспонаттарны кылган. Фото-чуруктар болгаш амыдыралдың өске-даа эт-херекседдери революция мурнундагы Тываның чонунуң амыдыралын көргүзүп турар.

Делгиирлериниң кол стендизинден баштайгы Советтериниң тургустунганын, Щетинкин болгаш Кравченконуң партизан армиязының аңаа турганының дугайын көрүп болур. Тываның национал үжүк-бижиниң тывылганынга тураскаагал көргүзүнү база мында делгээн.

Ада-чурт дайынының киржикчилери маадырларны: Х. Чүргүй-оолду, М. Бухтуевти, аттыг шериглерни, танкистерни, күш-ажылдың бөгүнгү шалыпчыларын оон көрүп болур. Улустуң ураан шеверлери: Тойбухаанның, Монгалбиниң, Хунаның ажылдарын делгээн. Тываның казар байлаан, дириг амытаннарны, куштарны мында киргген.

Чаа музей—В. И. Ленинниң төрүттүнгениниң бээр 100 чыл оюнга база Совет Тываның 25 чыл оюнга белек болур.

Т. СКАКОВА.

ЛЕНИНЧИ ЧАҢЧЫЛДАРГА КИЖИЗИДЕР

Партия амыдыралы

Партия хүрээлениниң өзүлдези, аныяк коммунистер-биле политикижизидилгелиг ажыл оларга марксисчи-ленинчи дадгыышкынны берип, коммунизм тургузуушкунунга кызыгаар чок бердинген чоруккa кижизидер. Ленинчи партияның чаңчылдарынга аныяк коммунистери баштайгы хүнерден-ве эгелеп кижизидериниң коммунистиг нинтилелдиң тургузуушкунунуң чедишкиннери, партия организациязының авангардчы ролунуң өзүлдези улуг хамаржыр.

СЭКП Бии-Хем райкому партияның хүрээлениниң өзүлдезинче болгаш аныяк коммунистериниң идейлиг кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салып турар. Ленинчи партияның дайынчызы шынарны партия кежигүнүнге чаа киргеннерге кижизидерин партия организациялары чедип ап турар.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң Резолюциязында мынча дээн: «Партия Уставынга шыңгыы дүүштүр, коммунистиг тургузуушкунга идепкейлиг киржип турар мурнакчы болгаш бедик медерелдиг ажылчыннар, колхозчулар, албан-хаакчылар СЭКП-ниң хүрээлениге хүлээп алдынар ужурлуг». Ол шинтпирни удуртулга болдургаш, мурнакчы бүдүрүлгечилерни, хөй-нинти ажылының идепкейлиг киржикчилерин партияга хүлээп ап турар бис. Сөолгу ийи чылда партия кежигүнүнге кандидатка хүлээп алганнарның иштинден ажылчыннар болгаш колхозчулар 66 хуу болуп турар.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга белеткелдериң хүнериниде партияга хүлээп алырының дугайында билдириишкиннер районнуң ажылчы чоннарындан хөйү-биле кирип турар. Бодунуң бүгү чуртталгазын ленинчи партия-биле сырый холбаштырар, бүгү күжүн коммунизм тургузуушкунунуң хөрээнге бээр, алдарлыг юбилейге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерни төлептиг күүседир дугайында олар бижип турар. Ындыг янзылыг билдириишкинни «Өөк» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири комсомолчу Владимир Сундуй партия эге организациязынга бижээн. Совхозтуң коммунистери эш Сундуйнуң билдириишкинин партия хуралының улуг кичээнгей-биле чугаалажый көрген. Салдынган айтыышкынны ол шын харыылап, партияның Устав, Программаын болгаш амгы үеде делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкининиң айтыышкынын эки билир болган. Онаашкан ажылынга ак сеткилдиг, хөй-нинти ажылынга идепкейлиг дугайында коммунистер чугаалап турган. Владимир Сундуйну Коммунистиг партияның хүрээлениге бир үнбиле хүлээп алган.

Аныяк коммунистер-биле районнуң өске-даа партия организациялары долдунуп турар. «Хадыңы» колхозтуң коммунистери мурнакчы аныяк бүдүрүлгечилер болгаш хөй-нинтижилер — тракторист Валерий Семис-оолду, саанчы Мария Бадарчыны, чолаачы Оланмай Биче-оолду, «Саян» совхозтуң партия организациязы мурнакчы механизатор Деге Ондар, башкы Тамара Намчал-оол оларны партия хүрээлениге хүлээп алган.

Партия райкому аныяк коммунистериниң идей-политиктиг деңнелин бедидериниче кичээнгейни салып, аныяк коммунистерниң школазын тургускан. Аңаа партия тургузуун өөреним, Устав болгаш Программаны ханызы-биле шинчээдип ап турарлар. Партия кежигүнүнге кандидаттар, үш чыл чедир партия стажтыг коммунистер ол школада хаара туттунган. Өөредилге программазының темаларында партия дугайында марксисчи-ленинчи өөредиг, СЭКП—совет нинтилелдиң болгаш коммунистиг нинтилелди тургузаары дээш демиселдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү, партия тургузуунуң дугайында өске-даа чугула айтыыларны кирген. Кичээлдерни партия райкомунуң секретарылары, бюро кежигүннери, эге организациялар секретарылары эрттирип, хоочун коммунистер-биле ужуражылгаларны организастап турар. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң делегады «Өөк» совхозтуң кол зоотехникги М. А. Сметаннаабиле ужуражылга солун эрткен.

Аныяк коммунистер-биле ажыл чүгле школа-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Олар-биле партия эге организацияларынга тускайлаң ажылды база чорудуп турар. Чүге дээрге аныяк коммунистериниң идей-политиктиг овурунуң хевирлээшкини, каналыышкыны ол организацияларга боттаныр болгай. Олар аңаа партийжи даалганы күүседип, хөй-нинти организацияларының ажылынга киржип, политиктиг чыдыышкынның системазында өөренип турар. Партия кежигүнүнге кандидаттар-биле ажылды экижидер, сорулга-биле оларны хоочун коммунистерге быжыглап турар. Ам бисте кандидат стажының хуусаазы эрткен кижи чок.

Онаашкан ажылынга бедик харыысалгалыг чорукка кижизидерин партия организациялары чедип ап турар. «Өөк» совхозтуң тракторизи Чечен-оол Чалдыг-оол Тарлаг участогунда комсомол организациязының секретары. Аржаан кедээ Советиниң депутады, ам совпартшколага өөренир. Аныяк коммунист В. Шубин ферма эргелекчизи турган, ам салбыр эргелекчизиге депшиттирген. Мурнакчы саанчы эш Кызыл күш-ажылга, амыдырал-чуртталгага үлегерлиг, район Советиниң депутады. Ындыг чижектерни хойну өөргүүп болур.

Аныяк коммунистериниң кижизидилгезинге кошкак кичээнгейни салып турар партия организациялары бисте база бар. «Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырында партия организациязы эрткен чылын партия кежигүнүнге кандидатка чолаачылар эштер Беленков биле Логачевту хүлээп алган. Кандидат стажын эртип турарының үезинде үстүнде эштерни партия организациязының ажылынче партбюро хаара тутпаан, Уставтың негелделерни канчаар күүседип турарын сонуургап көрбээн. Түңнелинде олар идепкейлиг коммунистер ындыр боттарын илереткээнер болгаш оларны партияга хүлээп албаан.

Партияга хүлээп алыышкын болгаш аныяк коммунистериниң кижизидилгези партия организацияларының ажылының база бир чугула кезии болур.

Д. ОЮН,
СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң инструктору.

★ ★

«Кызыл тудуг» эргелелинде хоочун тудугжу Михаил Шиповаленконуң удуртуп турары бригадада бедик мергежилдиг ажылчыннар хөй. Ам ол коллектив Кызыл партизаннар кудумчузунда чуртталга бажыңының ханазын салып турар. Бригада ай савының планын ажыр күүседип, графикти мурнап турар.

Дашчыларның шалыпкын ажылдаарынга хоюдут белеткекчилериниң киирер үлүү улуг. Бригадада хоюдуг кылып турар эштер Л. Ф. БЕРЕЗИНАНЫ (чуруктуң оң талазында), М. В. ВАСИЛЬЕВАНЫ тудугжулар мактаар. Хоюдугну шын кылып, аңаа киирер холуксаалардың нормазын сагып, эки шынарлыг белеткээриниң мастерлеринге чоргаарал улуг.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

★ ★

Графикти мурнады

«Сельхозтехниканың» бүдүрүлге черлери бо чылын чеди ай планындан ажыр он дөрт тракторну септээн. Комбайннар биле автомобильдерге ажыглаар дыка хөй санныг моторларны катап тургускан. Дескі механизастаттынган фермаларның саны оон үштүң бири гире көвүдээн.

«Сельхозтехниканың» бугу-эвилел каттыжыышкынының коллегиязының хуралынга ол сан-түннер адаттынган.

Область, район каттыжыышкыннарны колхоз, совхозтарга материал-техниктиг хөренги бээриниң планын чедиишкиниг күүсеткен. Септелге кылыр бүдүрүлге черлеринге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү база улгаткан.

Оон-биле чергелештир чамдык республика каттыжыышкыннары боттарының онаалгаларын чамдык көргүзүглер талазы-биле күүсеткээн. Трактор септээринге Латвияның, Молдавияның, Азербайджанның бүдүрүлге черлери хожудаан. Россия Федерациязының, Украинаның, Белоруссияның «Сельхозтехника» каттыжыышкыннары гарылга шелдерин экижидериниң, торф тывыжының, хөргүннер чугайландырарының темпилерин дыка дургедедир ужуруг деп чүве коллегия хуралынга демдеглеттинген.

Коллегия илереттинген четпестерни чайладыр, ажыл-ишти организастаарын экижидер хемчеглерни төлевилээн. Эртем биле мурнакчы практиканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге дүрген нептередириниң аргаларын чугаалашкан.

(СЭТА-ның корр.).

ОДАРГА ЧУГАА

Ооваш-Хаваакты дургаар хойжуларның хөй-ле кодаңнары кожа-кожа. Ында Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Донгак Седенге бригадирлеткен хойжу бригаданың кодаңнары турар. Арбын шээр мал күскү делгем одарларда чаптын одарлаан, ооң кадарчылары кыш ажар мал семискүштүг деңгизин дээш хүнүң-не чаа-чаа одараарга чедирип турарлар.

Шеми биле Чыргакыны аңгылай шөйлүп баткан улуг кара дагның Чыргакыже талазындыва көзүнген будунуң алдыы ийинде кодан хой ак аяржы дег тарап одарлаан чор. Ооң кадарчызы кедээ талазында бедигээште, аъдын чанында өртей баглап алган ор. Малчынның ажылы-биле таныжып чугаалажыр дээш, олче углай чорутум. Чаптын одарлаан эккыр хоюн чоон үнү-биле дайгырылааш, чоогунда хаяга сандайланып олуруп алды.

Чоокшулап чедип келдим. Чоонганы, кончуг таныжым хоочун малчын Ондар Келдегеевич болду. Таныштар ужуражып, ооң ажыл-херээн сонуургап хөөрежи бердим.

— Бо чайын Дагыр-Шеми бажында серини чайлагта малымны одарлаткаш, август айны сөөлүреди мында көжүп келдивис. Мал сол-менди, эки деңгилде алды. Маңаа келгеш, изиг оътка хой улам күш алыр боор чүве. Бо-ла мынчаар (Ооваш-Хаваакты дургаар кымчызы-биле айыткаш) бистиң бригаданың кодаңнары ийин.

— Бо чылын алган хүлээлгеңер чүл? Ооң күүселдези кандыгыл, Келдегеевич?

— Улуг баштыңчы болгаш башкы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга күш-ажылчы сөңүм кылдыр малдаан кодаңнымны сича-менди күш-деңгилделиг болдурар, төрүүр 100 хойга онаштыр 90 хураганны, бир хойдан-на 2500 грамм дүктү алыр, кыштаамны үлегерлиг септээр, бодумнуң күжүм-биле 15 тонна сигенни белеткээр, чаш мал кажаазының иштинге хереглээр курган өдекти бөлүп алыр деп хүлээлгеме айыткан мен. Ооң күүсеттинин турары ам кандыгыл дээрге, малдың баш саны онча, күжү багай эвес. Төрүүр 348 хойнуң 348 хураганы онча дорукка, бир хойга онаштыр 2650 грамм дүк алдынды. 18 тонна сигенни кезин белеткээш, кажаалап алдым. Кыштаам Ак-Хаяда чүве. Ында хой, хураган кажааларын чазын чазаглаар мурнунда контарып, көрженин оттулары-биле курганган мен. Кажаалар септелгези база кылдынган чүве. Социалистиг чарышка Куулар Сарбаа-биле кыйгырышкан бис. Ол эштиң көргүзүү база-ла шору кижи чораан. Ооң-биле ужуражып, ажыл-хожулувусту чугаалажып, арга-дуржулгаларны солужуп турар улус бис.

Совхозта хоочун коммунистериниң бирээзи кижи мен. Меңээ агитаторлаар партийжи даалганы салбырда партия эге организациязы берген. Ол база-ла күүсеттинип турар. Партийжи даалга дээрге коммунист кижиниң боттандырар ужурлуг онаалгазы болгай. Кожа малчыннарның аалдарынга барып, солуннарны, номнарны ажыглап, таныдылганы чорудуп, районнуң, совхозтуң мурнунда салдынып турар сорулгаларны күүседириниче угаадылганы кылып турар мен.

Бо чылын менээ бедик идегел база бердинген. Эрткен чер-чер Советтериниге соңгулдаардан мени район Совединиң депутадынга соңгукчулар бадылаан. Депутат дээрге чонуң айбычызы болур чүве. Округумнуң соңгукчуларының мурнунга отчёдумну ийи удаа берип, соңгукчуларның чагыларын боттандырарынга саналымны сессияга берип ажылдап тур мен.

Доруктурган хураганнарымны үскеш, совхозка дужааган мен. Ам хойнуң тарын боозадылгазы эгелээн. Маңаа амдыызында киргелек. Кыш малга аар үржуктуг болгай. Ынчангаш кыштаглаашкына белеткелде күштелдирери, катап-катап хынаныры болур.

Эш Кызыл-оол чугаазын мынчаар дооскаш, одарлап, эллэн ырай берген хойларынче кичээнгей сала берди. 60-че чоокшулай бергеи назылыг Ондар Келдегеевич ам-даа аныяктардан дудак чок, аъдынга чиик аттаныпты. «Чыраа-Бажы» совхозтуң дуржулгалыг хойжузу-биле күскү одарга ужуражып, ооң ажыл-херээ-биле кыска хөөрешкеш, ооң ажылынга чедишкинни, амыдырал чуртталгазынга аас-кежикти күзедим. Кодан хоюн ол аалынче углай чоорту одарладып кирипти, мен-даа чоруумну өске угже уламчылаптым.

М. СЕВЕП.

ТАҢДЫНЫҢ МАЛЧЫННАРЫ

Бо чылгы социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин чедип алыр дээш Таңды районуң мал ажылдыглары күжеинишкининг ажылдап турар.

Баштайгы 7 айларның түңнелдерин өзүгаар алырга, хойжулар эки түңнелдерни чедип алган. Район нинтизи-биле төрүүр 100 хойга онаштыр 91, а «Межегей» совхоз 107 хураганны алган. Бо дээрге, эртken чылга бодаарга хойга 8 хуу өзүлдени берип турар болгаш ажыл-агыйларның хүлээлгелер күүселдезинге идигни берип турар көргүзүг-дүр. Ам дээрезинде хүлээлгеде көргүстүнгениден ажыр 20 тонна дүктү саткан. Дүк бүдүрериниге дуржулга станциязының хойжузу Оюн Норбу төрүүр 100 хойга онаштыр 118, «Межегей» совхозта Оюн Сырат 117, «Коммунизмиң херели» колхозта Оюн Лаа-Сүү 115 хураганны менди ап, өстүрген. Районнуң 20 хойжузу үүс хойга онаштыр 100-тен өрү хураган алган.

Күрүнеге эзт садар талазыбиле хүлээлгениң күүсеттинин болуруп экономиктиг санаашкыннар көргүзүп турар. Ынчалза-даа мыйыстыг бода малды өстүрер, сүт бүдүрер болгаш садар талазы-биле хүлээлгелер багай күүсеттинин турар. Чижээ, август айның 1-ге чедир район төрүүр үүс инекке болгаш хунажыннарга онаштыр 34,6 бызааны, «Тиилелге» совхоз 20, «Коммунизмиң херели» колхоз 22 бызаа алган-дыр. А эртken чылын бо көргүзүглер: районга— 50 бызаа, «Тиилелге» совхозка болгаш «Коммунизмиң херели» колхозка 52 база 64 бызаа турган болгай.

Мыйыстыг бода малдың өлүп, хораар чоруу барык бүгү ажыл-агыйларда бар. «Тиилелге», «Элегес» совхозтар, дуржулга станциязы июль айда безин 85 баш мыйыстыг бода малдан когараан. Моон түңнелинде хүлээлгеге көрдүгениниге чедир 1200 баш мыйыстыг бода малдың четпейн турарын статистика херечилен турар.

Сүт бүдүрер болгаш садар ажыл моон-даа дувуренчиг. Сүт бүдүрер план 54 хуу күүсеттинген, а эртken чылга деңнээргe, бир инектен-не сүт саары 160 килограмм эвээлгеге, «Элегес» совхозтар, дуржулга станциязы июль айда безин 85 баш мыйыстыг бода малдан когараан. Моон түңнелинде хүлээлгеге көрдүгениниге чедир 1200 баш мыйыстыг бода малдың четпейн турарын статистика херечилен турар.

Сүт бүдүрер болгаш садар ажыл моон-даа дувуренчиг. Сүт бүдүрер план 54 хуу күүсеттинген, а эртken чылга деңнээргe, бир инектен-не сүт саары 160 килограмм эвээжээн. Байдал мындыг турда «Коммунизмиң херели» колхоз барык бүгү саар инектерин туберкулёзка таварыштырган, сүт-бараан фермазын хаап, сүт будүрерин барык соксаткан.

Эрткен айның баштайгы он хонуунуң дургузында сүттүг малды ажаап, кадарарынга агаар-бойдустуң байдалы таарымчалыг болган, ол хирезинде-ле ажыл-агыйлар инектерни тараан сигеннер болгаш кукуруза-биле чемгеррерин колдаткаш, сүт дужаарын эвээжеткенин агарыр барымдаа чок. Район нинтизи-биле июльдуң сөөлгү он хонуунга деңнээргe августуң баштайгы он хонуунда сүт дужаарын 60 тонна, ооң иштинде «Межегей» совхоз—29, дуржулга станциязы —20, «Тиилелге» совхоз—5 тонна кызырган. Мындыг чылдагаанларның болгаш өске-даа ажыл-агыйжы эвес чоруктарның түңнелинде чүгле алган социалистиг хүлээлгениң эвес, харын күрүне планын күүседип шыдавайн барын болурунуң кыжанын диргелип келгени илдеп-дир.

Хаваан ажылын хөгжүдер талазы-биле хүлээлгелериниң күүселдези база таарыы. «Революцияның чалбыжы» колхозта, «Россия», «Тиилелге» совхозтарда нинтизи-биле барык муң чартыы чыгыы хаваан хүлээлге күүселдезинге четпейн турар.

Ажыл-агыйларның тускай эртемниглери болгаш удуртукчулары районнуң кедээ ажыл-агый эргелелиниң тускай эртемниглери-биле кады социалистиг хүлээлгелериниң негелделерин ажылдап кылып тургаш, күүсеттинин болур хемчеглерни аңаа киргген. Ынчалза-даа ол хемчеглериниң эвээш эвес кезиин боттандырып шыдаваанындан саазын кырынга арткан. Бистер малды менди кыш ажырар сорулганы салган бис, а «Тиилелге» совхозка июль айда өлген малдың саны январьда деңнел-биле дөмей болган.

Районнуң бүгү ажыл-агыйлары малды кадарып одарладыры-биле чаңгыс чылдыг сигеннерни болгаш кукурузаны хөйну тараан. Ындыг участокларны «Элегес», «Межегей» совхозтар багай ажылган турар. А «Тиилелге» совхоз кукурузаны болгаш көк-тарааны холуй тарын белеткезе-даа, мал өске черде туруп турар. Үстүнде ажыл-агыйларның удуртукчулары малды кукуруза массазы-биле чемгеррери-биле шөлээн, арыг агаарлыг тарылга шөлүгге кадарып, чемгеррерин ылгавайн, ооң кайызының улуг ажыктыын эскербейн турары таарышпас.

Инектерни ылгап, үзеринче шыңгыы кичээнгейни угландырарын социалистиг чарыштың негелделеринге киирип, бызаа албайн чыткаш, чаңгыс-даа инек планга дужааравын аңаа көрген. А бо чылдың бирги чартыында ажыл-агыйлар 1138, ооң иштинде «Элегес» совхоз 168, «Тиилелге» совхоз 161 инекти дужааган. Бызааларның санының четпейн турар чылдагаанны мында-дыр, үстүнде дужааган инектерден ол хире бызаа алырын планга киргген болгай.

Малды өстүрер ажылдарны экижидери-биле мал тарын боозадыр 8 чаа пунктуну тударын көрген. Ам дээрезинде оларның чаңгызын-даа тутпаан. Ындыг чоруктар социалистиг хүлээлгелерде көрдүгген хемчеглерни боттандырарынга шаптыктарны таварыштырын турары илдеп-дир.

«Элегес» болгаш «Тиилелге» совхозтарның чамдык тускай эртемниглери күрүнеге сүт дужаар планның күүсеттинмейн баарының дугайында чугаа үндүрүп турарын бруу шавар херек. Эрткен кыштын берге эрткеин шын. Ооң чүгле шын түңнелди кылып, ажылды негелдеге дүүштүр организастаары, чондан мыйыстыг бода малды массалыы-биле садып алыры болгаш өске-даа хемчеглерни олутпай эвес алыр болза, мал ажылының талазы-биле хүлээлгелер күүсеттинин болур.

Таңдының малчыннарының мурнунда чаңгыс-даа хүн соңгаарладып болбас улуг сорулгалар тургустунган. Малга четчир санныг чем-суурну тургузар, кыштагларны бүрүн белеткээр, тарын боозадылганы организастыр эрттирер... Бо түүлдерни боттандырган тудум-на, мал ажылының талазы-биле социалистиг хүлээлгелериниң күүселдези хандыртынар.

В. МЕРКУЛОВ.
Таңдының кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги.

Культура фронтузунуң кадрлары

Өзүл олурар аныяк республика — Тывага хөй санныг кадрлар улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга хереглеттинин турарын билир бис. Ылаңгыя культура албан черлеринге эртем-билиглиг кадрлар онза чугула. Бо адыр талазы-биле чурттуң өредилге черлеринде хөй санныг оолдар, кыстар өөреним турар. Өредилге черлерни дооскаңнар чыл бүрү биске кээп, ырак-узак хоорай, суурларже ажылдап чоруп турар.

Бо чылын биске хөй кадрлар келген. Тускай эртемниглерни хүлээп ап, ажылдаар черлеринче тус-туста чоруткулаан бис. Тыва АССР-ниң культура министерствозунуң чагыын ёзугаар дээди болгаш ортумак өредилге черин дооскан специалистер бисте келген. Москваның Луначарский аттыг театр ураан чүүлүнүң институдун дооскан Людмила болгаш Петр Коноваловтар республиканың хөгжүм-шин театрынга ажылдаары-биле чедип келген. Чөөн чүктүң культура институдунуң дооазукчулары Монгуш Өнермаа Кызылда № 2 уруглар библиотеказында ажылдап эгелээн, клуб ажылдакчылары Владимир Воронов, Геннадий Тюрин Культура бажыңнарынга барып ажылдаар.

Чурттуң ортумак өредилге черлерин бо чылын ортумаабиле биске хамааржыр 56 кижи дооскан. Оларның аразында 33 кижи Кызылдың ураан чүүл училищеанын дооскан. Бистиң доозукчуларывыс районнарның музыка школаларында, ол шыкаш Культура бажыңнарында ажылдап эгелеп берген. Чижээ: училищениң доозукчузу Чечек Серенова Туранның Культура бажыңының методизи болган. Ондар Май-оол Өвүрүнүң Культура бажыңында, Иван Семешов Тоора-Хемниң музыка школазында башкылай берген. Училищениң бо чылгы доозукчуларының аразындан Александр Лопсан Новосибирск консерваториязынче киреринин экзаменин эки дужаап ап шыдаан.

Клубтарга ажылдаар кадрлардан аңгыда, библиотека кадрларын белеткээр, оларның санын өстүрер ажылды чорудуп турар бис. Омскиниң болгаш Канскиниң библиотека техникумнарынче чыл бүрү хөй кижи өөреним чоруп турар. Бо чылын оон 25 кижи доозуп чедип келген. Оларның кижи бүрүзү районнарның хоорай, суурларында чонга бараан боор эгелээн. Тес-Хемниң Ак-Эрикте кодээ библиотеканы ол чер чурттуг Кама Калдан эргелекчилээн. Олла районнуң Y. Шынаа кодээ библиотеказында—Майя Марчын барган, а Салчак Бөрбак Барыын-Хемчиктин Бажиктиг-Хая библиотеказының эргелекчизинде ажылдап эгелээн.

Доозуп келген кадрларны хуваарда районнарның культура киллдериниң чагыын барымдаалаан бис. Тус черниң кадрларындан аңгыда, ырак областардан келгеннер база бар. Уралдан база Омскиден келген доозукчу кыстар Өвүрүнүң Хандагайтыда, Таңдының Хову-Аксында күш-ажылчы оруун эгелээн.

Культура албан черлериниң ажылын экижидериге оларның кадрлар-биле хандырылгазы база ол рольдуг болуру чугаажок. Дээди болгаш ортумак тускай эртемниг кадрлар бисте чыл бүрү кээп турар болганда, оларны быжыглаар, ажылга хандыкшыдар, бүгү талаалыг дузаны көргүзери черле артык эвес. Бо ажылга районнарның культура киллдистери, кодээ Советтер, тус-тус ажыл-агыйлар удуртукчулары кичээнгейлиг, сагыш чованғыр болуру күзенчиг.

Тываның культура албан черлеринге ажылдаар кадрларны чалаары эртken чылдан бээр көвүдээн. Чүгле эртken чылын безин 50 хире кижи биске келген. Оларны Тываның ырак-узак районнарынче, хоорай, суурларже хуваргаан бис. Аныяк тускай эртемниг кижиниң адынга төлептиг, ажыл-ижинге мактады бергеннер оларның аразында бар. Ыраккы Тожунуң Хам-Сырада кодээ библиотека бар. Суурнуң чонунга янзы-бүрү литератураны тарадыр, культура массалыг хемчеглер организастажырынга библиотека эргелекчизи Валентина Каверина идепкейлиг чоруун көргүзе берген. Ооң эштери Валентина Булгакова Кызылдың Кара-Хаакта, Татьяна Хлебова Сүт-Хөлдүң зона библиотеказында багай эвес ажылдап турар.

Кадрларның бир чамдызы доозуп кээп турда, өскелери өөреним чоруп турар. Библиотека ажылдакчылары, клубтар ажылдакчылары дээш өске-даа адырның культура ажылдакчыларын белеткээр өөредилге черлери конкурстан дашаар өөреним кирер арганы ооллар, кыстарга берип турар. Бо чылын база элээн кижи өөреним чоруткан. Ам кол-ла чүве чүл дээрге, өөредилгени ара каар чоруктарны болдурбайн, кызымак, турушту болурунда.

М. ЧАМЗЫРЫП,
Культура министерствозунуң кадрлар талазы-биле инспектору.

ХҮТЧҮЛЕРНИҢ АЖЫЛ-ИЖИ

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозтуң Ыраккы Хүт участогунда сигенчи бригадалар болгаш звеноолар бо чылын 10 муң центнер сигенни, 2 муң тонна силосту белеткээр ужуруг. Чоокку хүннерге чедир олар 6500 центнер сигенни сараатта алган.

Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болза-даа. Хүттүң ажыл-ишчилери нинтиниң малынга чем белеткели дээш эрес-шудургу ажылдааннар. Ында оът-сигеннің үнүжү копчуг эки болган. Ынчангаш сигеп белеткелиниң планын дыка ажыр күүседип болурунуң аргалары бар.

Сигенчилериниң аразында сараатакчылар Ховалыг Байыр-оол, Григорий Боносов, Вячеслов Чалбаа, Иван Дунаяк, Вячеслав Кара-Тоннуг, Маады Кускей, сиген болдурукчулери Бүрбүжал Аңнаар-оол, Владимир Сундуй, хөөрөн соортукчулери Борис Анайбан, Семен Сүндүпей олар копчуг эки ажылдан келген. Бо хүнде ында көк-суда силостаашкыны кидин-түлүк чоруп турар. Ам 800 тонна көк-суланы силостап алган.

Билбаа Херел төрээн колхозу «Мөренде» ам 9 чыл дургуаунда механизатор боон, идепкейлиг ажылдап турар. Ам үеде ол көк-суланы кестирип, сөөртүп, сараатта жып-даа турар.

Дуржулгалыг механизатор болдунуң эрес-кежээ күш-ажылы-биле төрээн колхозунуң ажыл-ишчилериниң бедик хүндүткелин чаалап алган. Ол каш чыл бурунгаар «Кур болгаш курукка черлерни ажыглалга киргени дээш» деп медаль-биле шаңнаткан. Б. Херел хүнүнүне 80—90 тонна сигенни сараатталары-биле сөөртүп турар.

ЧУРУКТА: Билбаа Херел.

Х. ОЙДАН-ООЛДУҢ фотозу.

ЧАГЫДЫЛГА ТҮЛҮК

ПОЧТАЗЫНДАН 1969

1970 чылдың парлалга чагыдылгазы Бай-Тайга районнуң девискээринде түлүктүг эгелээн. Парлалга бижидилгезин организастыг чорудар талазы-биле баш бурунгаар хемчегни ап, планын кылган. Партия болгаш комсомол райкомнарынга эге организация секретарларын чыггаш, чаа чылдың парлалга тарадылгазының дугайында чугаалашкан. Аңаа хөй-ниитичи тарадыкчыларны база кириштирген. Олар чагыдылганы дүрген, чогуур үеэинде бедик шынарлыг чорудар дугайын чугаалажып, арга-дуржулгазын солушкан. «Мурнакчы» колхоз чылдын-на солун, журналдар бижидилгезин эки организастап келген, ынчангаш ында партком секретары Д. Мижит-оолдуң чугаазын чыылганнар сонуургаан.

Ленинчи юбилейлиг чылдың парлалга чагыдылгазын Совет Тываның 25 чыл оюнга алдар кылдыр октябрь айның 10-нүн бетинде бүрүн доозуп, өг-бүле бүрүзүнде кижи санынга онааштыр чагыдылгалыг турарын чедип алырын ук хуралга доктааткан.

Районнуң ажыл-агыйларында, албан организация черлеринде парлалга тарадылгазынга дузалаар чөвүлелдерни болгаш бөлүктерни тургускан. Парлалганың хөй-ниитичи тарадыкчыларынга төлептиг кижилерни быжыглап, чагыдылгага хереглээр чугула материалдар-биле хандырган. Ам кайда-даа чагыдылга түлүктүг чоруп турар. Тээли суурда Тыва АССР-ниң алдарлыг харылзаачызы С. Дүү-Дарый база Шуйда почтачы С. Сыргыт-оол олар баштайгы хүнде-ле чүс ажыг рубльдин чагыдылгазын тус-туста чорутканнар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

ТАҢДЫ КЫРЫНДА ХӨЛ

Бистиң кайгамчыктыг улуг Төрээн чуртувуста чурумалдыг кандыг каас, чараш черлер чок дээрил! Таңды сыныың сиртиниң кырында кылаңайып чыдар бир хөл бар. Ооң ады Кара-Хөл. Шаанда улус ону «Алдыы чооду чуртту» дижир турган. Ам ында «Тес-Хем» совхозтуң Үй. Шынаа салбырының малчыннарының чайлаа турар.

Артыы чартыын эрга, эзимнер шуглапкан, өвүр талазын хая, даштар хээлеп кааст-таан Кара-Хөл шынап-ла шиник-чараш.

Чай шагның кайгамчыктыг магалыын кижи чогум-на Кара-Хөлге баргаш, магадап көөр. Хөл боду улуг эвес, суу дус чок, харын аржаан дег арыг, кылаң-кара. Ынчангаш ону «Кара-Хөл» деп адаан.

Хөлден бир дамырак мурнуу чүкче агып үнгеш, оруи суур хөй-ле дамырактарны бодунга кадып, улам-на күш кирип алгаш, ол бедик сыннарда хамык хая, даштарны чара, буза чүткүп бадып, Таңдының өвүрзүнде Тес-Хемче «Хөл-Өөкү» дээр ады-биле улдап кирип чыдар. Ооң унунда ам «Тес-Хем» совхозтуң Үй. Шынаа салбырының суурду турып турар.

Хөлдү дескиндир төгерик ак аянда чечек үнүш дээрге, торгу-маңнык чадып каан чүве дег, хөлбеңейнип-ле чыдар. Эзимнер адактарында хөлче агып кирип чыдар эмге сан чок бичии булак суглар бар.

Кара-Хөлдүң шынаазынга кандыг-даа мал эртен аалдан оттап үнгеш, өскээр кайнаардаа барбайн ол-ла чечек шыпкан аяңга хүнээр.

Кадарчылар эртен хоюн откарып үндүрүп кааш, аъдын эзертээш, баглаашка баглааш, хоюнуң бараанын өөнүң иштинден-не көрүп орар. Кожа аалдарының хою-биле бодунуң хою арай чоокшулажы бээрге, аттангаш, эде ай деп каар.

— Чайлаңар магалыг-ла эки чер чүве-дир але? —деп, хөл адаанда бир аалга, ол салбырның бригадири Д. Бичеоолга ужуражы бергеш, айтырдым.

— Чүү дээр, магалыг чер боор — деп, ол харылалады.

— Маңаа семиривес малды, черле канчаар боор але? —дидим.

— Бо мал семирииринiң ораны чер боор. Бо чыткан инекти безин көрүңер даан, мырыңай бодун угбастаан. Энир чылын пенсионер Самнаар ашактың малдап турган инектериниң бызааларын күзүн деңзилээрге 180 килограммдан кудулавас, харын-даа чамдыктары 200 кг ажыр баскылап турган. Эрткен кыжын бистиң бо черге хур кыш болган. Малдың деңгел күжү эки ашкан. Ынчангаш бо чылын арай кааң, изиг-даа болза, малдың семирилгези эки бооп турар. Ам келир кыштың белетиели — сиген кезилдези дээш, бүгү малчыннарны мобилизастаан — деп, бригадир ажыл-агыйын чугаалады.

И. БАДРА.

Хыналда түңнели

Комсомолдуң Бай-Тайга райкому сентябрьниң эге хүннеринде районнуң комсомол организацияларының чыл хыналдазын чоруткан. Хыналдадан райпода комсомол организациязы (секретары Саара Сарыглар), районнуң социал хандырылга черинде (Чимит Майын-Тараа) оларның организациялары өскелерге үлегерлиг, эки ажылдааны илерээн. Түңнелинде үстүнде ийи организацияның ажылын комсомол райкомунуң бюрозунга чугаалажып, оларның ажылының дуржулгазын районнуң өске комсомол организацияларынче тараткан.

Социал хандырылга коллективинде комсомол организациязының бүгү кежигүнүнү шуптузу комсомолчу даалгаларлыг. Оларның кижи бүрүзү 1969—70 чаа өөредилге чылы-биле өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде хаара туттунган болган. Эрткен өөредилге чылында олар база эки көргүзүглерлиг турган.

Райпонуң 29 комсомолчузунуң 15-жи комсомолчу даалгаларлыг болган. Хыналда соонда 12 кижи янзы-бүрү даалгаларны алган. Бо организацияның комсомолчулары чаа өөредилге чылы-биле өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринге мурнукузу ышкаш өөренир. Ылаңгыя оларның нургулайы аныяктарның кежээки школазынга өөренирлер. Комсомолчу кыстар өглөнген таварылгада фамилиязы солуттунар апаар. Ынчангаш бо талазы-биле үстүнде комсомол организациязы негелдеге дүүштүр ажылды чорудуп, документилерни эде кылып келгенин бюрога демдеглээн.

делегей бо хүннерде

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Барыын Берлиниң социалистиг Чаңгыс аай партиязы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткелдиң үеэинде марксизм-ленинизмни пропагандалаар ажыл-чорудулгазын улам идепкейжиткен деп, «Ди Ваарайт» солун ук партияның секретариадының шиитпирин барымдаа болдургаш, дыңнаткан.

Юбилейжи чылда чорудар кылдыр төлевилеттиген ажылдар делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралының документилериниң теорич туруштары-биле база В. И. Ленинниң чогаалдары-биле Барыын Берлиниң социалистиг Чаңгыс аай партиязының кежигүннерин, ажылчыннарны, социал-демократтарны, студентилерни болгаш профэвилел кежигүннерни таныштырар сорулгалыг деп, ол шиитпирни тайылбырлавышаан, солун демдеглээн.

Солуннуң оон ыңай демдеглеп турарын ёзугаар алырга, партияның пропагэндачы ажылы Барыын Берлинде империализмге удур күштерни улам идепкейжидер, партияга чаа-чаа кежигүннер киирер сорулгалыг.

ЧЕДИИШКИННИҢ ҮНДЕЗИНИ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Европада дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырары, герман империализмни кыңчыктырбазы, Европа дипке тайбыңны болгаш айыл чок чорукту быжыглаары социалистиг чурттарның чугула сорулгазы болур деп, Венгрияның социалистиг Ажылчын партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ВУР-нуң Күрүне хуралының Даргазы Д. Каллан Болгарияның хосталганының 25 чыл оюнга таварыштыр Будапешке болган митингге медеглээн.

Социалистиг чурттарның сырый кады ажылдажылгазы болгаш каттышкан күженишкинниг демисел чорудары делегейниң революсчу шимчээшкининiң, империализмге удур бүгү күштериниң чедиишкиннериниң эң чугула үнер дөзү болур деп чүвени коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган Чөвүлел хуралы демдеглээн деп, Д. Каллан чугаалаан.

Социалистиг дем каттыштырылгазы, делегейниң ажылчын шимчээшкини болгаш бүгү делегейниң депшилгелиг күштери делегейниң чугула айтырыгларын кижи төрелгетенниң эрге-ажыктарынга дүүштүр боттарының чаңгыс эптиг хөделиишкиннери-биле шиитпирлеп шыдаар деп чүвеге бүзүрелдиг бие деп, Д. Каллан медеглээн.

Шуулган доозулган

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Африканың чаңгыс эп организациязының күрүнелер, чазактар удуртукчуларының алдыгы шуулганы сентябрь 10-да эртен ажылын дооскан. Израильдың КАР-га удур эжелекчи дайының шуулган бодунун түңнел хуралынга шиитпирлиг буруу шапкан. Шуулган Чоокку Чөөн чүк кризизин КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинин 1967 чылдың ноябрь 22-де үндүрген шиитпиринге дүүштүр чогумчалыг шиитпирлээриниң аргазын тыварынче кыйгырган.

Шуулган түңнел хуралынга Африканың чаңгыс эп организациязының Консультативтиг комитединiң Нигерияга хамаарыштыр белеткээн шиитпир төлевилелин түүлдүг деп санаан. Африканың чаңгыс эп организациязы Нигерияның чаңгыс эвин камгалап артыларының эргежок чугулазын ол шиитпириниге бадыткаш, дайылдажырын соксадырынче, чугаалажыышкыннар кылып эгелээринче ийи таланы кыйгырган.

Шуулган ол шиитпирни күүседириге дуза чедиринче болгаш Нигерияның кризизин шиитпирлээриниң аргазын Африканың чаңгыс эп организациязының тыварынче салып турар күженишкиннериге хора чедирип болгу дег каңдыг-даа хөделиишкиннер кылырындан ооваарынынче бүгү чазактарны, делегей организацияларын база бүгү делегейде политиктиг, шажын-чүүлгелиг өске-даа органнарны кыйгырган.

Итали Компартияның ленинчи партбиледи

РИМ. (СЭТА). Италияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Парлалга болгаш пропаганда килдизи келир чылын тыпсыр чаа партия билеттерин чер-черниң партия организацияларынче тарадып эгелей берген.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун демдеглээри-биле чаа партбилеттиң картында Владимир Ильичиниң портредин парлаан. Ооң үстүнде «Италияның Коммунистиг партиязы», адаанда «1970» чыл деп демдеглеп бижээн.

ИКП-ниң кежигүннеринге келир чылын тыпсыр ленинчи партбиледин улгаттыр чураш, бүгү-ниити көөр кылдыр Ливорно хоорайның төп черлериниң бирээзинде делгээн. Ында «Унита» солуннуң чаңчылчаан национал байырлалы эртип турар.

Ноябрь 7— Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 52 чыл оюнда — ИКП-ниң бүгү организацияларынга партия билеттерин солуурунуң кампаниязы эгелээр. Юбилейжи 1970 чылда Италияның будун чартык миллион бүгү коммунистери ленинчи партия билеттерин алыр.

Чаңчылчаан байырлал

РИМ. Сентябрь 10. СЭТА-ның корреспондентизи Д. Степанченко мынчалдыр дамчыткан:

Италияның бүгү булуңнарындан келген муң-муң коммунистер, демократтыг хөй-ниитиниң төлээлекчилери, хой санныг аалчылар Тоскана областында Ливорно хоорайынга чыылган. Аңаа Италияның Компартиязының органы «Унита» солуннуң чаңчылчаан байырлалын ажыдарының ёзулалы болган.

Италияның ажылчы чоннарының эң алдар-сураглыг солуну «Унита» боттарының амыдырал эргелери дээш оларның алдарлыг демиселинiң төөгүзүн 46 чыл дургузунда бижип келген. ИКП-ниң ол төп парлалга органын ажылчыннар, тараачыннар, интеллигенция калбаа-биле деткип турар. Коммунистиг парлалганың фондузунга хөреңги чырының ниити национал кампания үеэинiң дургузунда 1 миллиард 479 миллион ажыг лир чыгдынган.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга турааскаатган хемчеглер «Унитаның» амыг байырлалында кол черни эзлеп турар. Италияның депшилгелиг «Эдитори риунити» парлалга черинiң соөлгү үеэе парлап үндүрген марксчы-ленинчи литературазын, В. И. Ленинниң чогаалдарын тускай делгиирлерде көргүскен.

Ук байырлалдың үеэинде Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дугайында хөй-хөй совет киноларны, олар-биле катай «Октябрь», «Ленин дугайында үш ыр» болгаш 1917 чылдың октябрь хүннерни тырттырган өскеде киноларны чоннга көргүзер.

«Күш көөргедии»

БОНН. (СЭТА). АКШ-тың армия штавының даргазы генерал Уэстморленд барыын-герман армияның өөредилге эрттирер «улуг аът көжү» девискээриндө келген. Мурнуу Вьетнамга америк чепсеглиг күштерни командылап турган Уэстморленд ол шенелделерни эрттирерин ГФР-ниң камгалал министри Шредер-биле болгаш НАТО-нуң өске-даа улуг шериг дужаалдыглары-биле кады хынап турар.

«Улуг аът көжү-биле» кылыр шенелделериниң хемчээ улам калбарып турар. Олар ам Барыын Германияның Гессен, Алдыы Саксония болгаш Соңгу Рейн-Вестфалия — үш девискээринде калбарган.

Тайылбырлакчылар ол шенелделерни канцлер Кизингериниң чазааның эрге-чагыргага холгаарлап келген үеэ-пиниң дургузунда эң улуг «күш көөргедии» болган деп турар. Ол шериг өөредилгезин ГДР-биле кызыгаарның шуут чоогунда эрттирип турары ук өөредилгениң чөңгээлиин хереченлеп турар.

Барыын-герман парлалганың бижип турарын ёзугаар алырга, ол шериг өөредилгезин сентябрь 12-ге чедир үргүлчүлээр. Аңаа 65 муң солдат, офицер, олар-биле катай америк армиядан болгаш НАТО-нуң өске-даа армияларының составындан келген 10 муң кижи, куяктыг 15 муң тыртыглар, танкылар биле автомашиналар киржип турар. Ол өөредилгеде 160 америк болгаш барыын-герман самолёт, 104 вертолёт киржип турар. Ужар үүл кезектериниң аразында шүүргедекчи-бомбалакчы «фантом» самолёттар-биле чепсегленген эскадрильялар базаа бар. Ол самолёттар барыын-герман армияның чепсеглелинге удавас кирер.

Ольстерде байдал

ЛОНДОНДАН СЭТА-ның корреспондентизи Ю. УСТИМЕНКОНУҢ сентябрь 10-да дамчытканында мынча дээн:

Соңгу Ирландияның байдалы Ольстериң найысылалының хөй-хөй девискээрлеринде чидиглемишаан. Белфастыда чон аргыжары хоруглуг үе тургустунган. Каттышкан хаан черинiң ол кезээнче киирген англи шериглер командылалы биле полицияның төлээлекчилериниң,Соңгу Ирландияның министрлериилен тургустунган составтыг, айыыл чок чорук айтырыгларының комитединiң буу-хаа чыылдырган хуралынга ынчалдыр чарлап дыңнаткан.

Хуралга Соңгу Ирландияже англи армияның шериг кезектерин немей чорударын эргежок чугула деп санаан.

Ам англи шериглериниң командылакчызы генерал Фриленд бодунуң эргезинде 18 муң солдаттыг болгаш вертолёттар, куяктыг машиналар болгаш артиллерия-биле чепсегленген, соңгу-ирланд полицейжилериг.

Дүүн англи чазактың кежигүнү Лоуренс Орр «корум-чурумну катап тургузарынче» болгаш «чеди хонук дургузунда» оңгуларны узуткаарынче армияны кыйгырган.

Соңгу Ирландияның премьер-министри Чичестер Кларк оңгулар камгалакчыларынга удур чазактың алыр деп турар хемчеглерин чарлаан. Ольстериң хоорайларында бүгү кудумчу оңгуларын армияның болгаш полицияның өскүү-биле узуткаан турар деп, телевиденне дамчыштыр ол медеглээн.

Деррииниң хамаатыларының камгалал эвилели кудумчу оңгуларын узуткаар негелдени шуут буруу шапкан. Оңгулар дүржоктарның талазындан катап чоңгээлер кылырындан камгаланырының кара чаңгыс аргазы болуп турар деп, ол эвилел медеглээн.

Соңгу Ирландияның хамаатылары эргелери дээш демисел эвилелиниң күүскому недеглел кылгаш, Ольстерге үндезин реформалар чорударының эргежок чугулазын катап демдеглээн.

ЭКВАДОР. Чурттуң демократтыг болгаш депшилгелиг күштери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң байырлалынга идепкейлиг белеткеним турар. Хоорайларга Эквадорнуң коммунистериниң саналын ёзугаар делегей пролетариадының баштыңчызының амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга турааскаатган конференциялар, хуралдар, митингилер, семинарлар эртер.

ЧУРУКТА: Амбато хоорайга болган «Ленин болгаш Эквадорнуң ажылчын аңгызы» темалыг баштайгы семинарның үеэинде.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АК-КӨК ХӨЛДҮҢ ЭРИИНДЕ

ОЧЕРК

Кол Далдастың оглу Шой-Сүрүң ынчан алды харлыг турган. Ол аъазының узун боозун чүктээш, угбас. Ынчангаш адашкылар ийилээ аңнап чоруптар. Кол Далдас бодунуң оглун аңчы кылдыр бичиизинден эгелеп-ле чаңчыктырып оореди берген. Шаандакы үеде Тожу черинiң кижилериниң амыдыраар кол ажылы аңныыр турган. Ооллар, уруглар-даа элээди болуп, доругуп келгеш, аргадан аңнап, сугдан балыктап чоруптар.

— Будуң сигенге сөөртпе!—деп, ашак соовда чоруп олурган оглунче көргеш, аяр сымыранган.— Ан дааш аптар. Дааш чок кылдыр кедээр херек.

Адашкылар арга ишти-биле дыка үр чоруп келген. Ан-даа таварышпас мындыг болган. Кол Шой-Сүрүнге арга иштинде бүгү-ле түве сонуурганчыг. Ол чай чок кадында-ла тура дүжүп, ол-бо талазынче харанып каап чораан. Адазы тура дүшкеш, холу-биле оглунуң эктинге деггеш, бурунгаар импен каан. Ийилээ дыңнаалай бергеннер. Чиктин сүргей, недилээн дааш дыңналып келген. Ыяш-даа чайыраар, ыт ышкаш бир түвениң думчуу-даа шүжүлээр.

— Ирей, ирей!—деп, Далдас сымыранган, эктинде боозун кончуг дүрген дүжүргеш, мурнунче кезеннип келген. Шой-Сүрүң канчангаш-ла көрүптерге, кедергей улуг, кара-сарыг дүктүг, үзегер моюннуг ирей чүнү-даа билбээн, черден чымыргаан-даа түве дег, думчуун сиген аразынче суп алган, шоюжаңнадып базып кел чораан. Сактырга адыгга чурттаң чораанын кырганнар чугаалаарга, кижи бүзүрээри берге. Ынчалза-даа херек кырында ындыг турган. Алды харлыындан эгелеп чер өглеп, тайга-таңды кезип улчуп, аңнап өскен Кол Шой-Сүрүң ам Тожуда ат-сураглыг, алдарлыг кижилериниң бирээзи апарган.

Эртенги хүн килчеп баштыг тайга кырындан харап келгеш, Тос ортулуктуг Тожу хөлү — Азастың оожум бырлаңнарынга чайнап ойнай берген. Хөлдүң өңү ак-көк дээр-ле. Тайга хөлүн хат-салгындан хумагалыг камгалаан түве дег, ооң кыдыын долгандыр сырый үнген чодур дыттар, шиш баштыг, кара ногаан шивилер, ак-айыраң хадыннар сугда чуруттуна берген.

Хөлдүң эриинде, тарамык ыяштар аразында, бир-ле кижи улгаттыр ыыттан, сыгырып каап, хире-хиреде ырлай кагылап, кодан инектер сүрүп чор. Шөртегер бора аът мунган, ортумак сыныг, хүнге додуга берген хүрең арыныг, буурул баштыг, ашак кижи биске уткуштур чортуп келди. «Тоора-Хем» совхозтуң малчыны Кол Далдасович Шой-Сүрүң ол болду. Мендилешкен соонда, малчын сонуургаан айтырды:

— Олча-омактыг чор силер бе?

Туткан балыыысче айыттывыс.

— Бо хөл-даа балыктыг болдур ийин. Келген кижини хомудаадыр эвес. Байлак-ла чер. Чүтле аң, балык эвес, а мал-маган өстүрериниге база кончуг тааржыр. Мен моон эриинде инек кадарын турар кижи мен. Ооттаа-сигени эки болгаш, малдың семирилгези эки болгаш, малдың семирилгези аңнап. Мал чеми эки белеткеттинмээн турган. Чазын Кол Далдасович-биле хөөрежип, дыка үр болдувус. Ол шынап-ла солун намдарлыг кижи болду. Кадыг кылбыжын солун саазынынга ораап тыртыышаан, Кол Далдасович бистиң айтырыыска таваар харылап каап олур.

Хөл кыдыындан ырак эвесте бичии, дазыраш ногаан аян. Ооң ортузунда чаңгыс бажың болгаш майгынчыгаш. Малчынның турлаа ол. Чай болурга-ла Кол Далдасович ол хонажынга көжүп чедип келир. Суралыг балыктыг хөл Азастың чанында чурумалдыг кааст-чараш черлер чайын мал семиртир одарлар болуп турар.

...1952 чылдың кыжы. Кол Далдасович ынчан «Совет Тыва» колхозка кирген. Каттышкан ажылагыйга кирери билек-ле аңаа мал кадарарын сүмелээн. Ооң мурнунда мал азырап өстүрүп чорбаан, таңды кезип, аңнап чаңчыккан кижи болгаш, Шой-Сүрүң ол ажылдан ойталап эгелээн.

— Мал кадарын билбес мен—деп, Кол Далдасович колхоз баштаар черинге чугаалаан.— Өске ажылдан берип көрүңер. Тудутга-даа болза, ажылдаай-ла мен. Аннап, дириңнэйдаа мен.

— Мал азырап өстүрер кылдыр төрүттүнген кижи кайда боор — деп, аңаа харылааннар.— Ажыгбас, өөрени бээр сен. Кол-ла түве ажылды ылыыр күзелдиинде болур.

Туралыг-тура чок-даа болза, бир кодан молдургаларны хүлээп алыр ужурга таварышкан. Ол кыжын молдургалар чудап эгелээн. Мал чеми эки белеткеттинмээн турган. Чазын оларның барык-ла шуптузун көдүрүп тургузаар апарган. Кызыгкылайып тургаш, Кол Шой-Сүрүң молдургаларын менди кыш ажыгын алгаш. Баштайгы чыл малчынга шынап-ла дүвүренчиг болуп эрткен. Ынчан ооң арга-дуржулгазы чок-ла болгай. Колхоз тургустунгандан бээр ындыг-ла үр болбаан, экономиказы быжыкпаан, машина-техника ховар, артельдиң кежигүннери-даа кадының ажылынга шоолуг чаңчыкпаан, чайчап аразында-да тайга-таскылче аңнап чоруп каар турган.

— Ооп бээр таптыг-ла он чеди чыл эрти — деп, Кол Далдасович кээшпезин ораавышаан, уламчылап чугаалады.— Берге-ле тургулаан ийин, чүү дээр боор. Бо эрткен үениң дургузунда бо кадай-биле бис ийилээ мал кадарарынга пат-ла чаңчыгып калдывыс. Ам бодан олурарга, бо ажылда онза берге түве чок ышкаш-тыр. Хамык-ла түве кижинин бодундан, кежээ кызымаандан, тура-сөрүктүүндан хамааржыр-дыр. Бис чылдың-на бызаалар кадарып, оларны өстүр азырап келдивис. Хунажынга чөдир кадарып келириниске-ле алгаш баар, оон база-ла чаш бызаалар берип каар. Улуг инекке бодаарга, бызаа кадарары эдээн парын, харыысалгалыг ажыл түве-дир. Ылаңгыя бо кадай бызаа ажаан, азыраарынга кончуг-ла мергежээн кижи.— Кол Далдасович ынча дээш, ожук-паш-биле бержип, аяксава аайлап турган Саңчатмаже айытты.— Менде чүү боор, оларны кадарып, хавырып, өдекке эккеп каар мен. Кышкы үеде таарыштыр ажаап, чемгерерин бо кижи-ле баш билир. Ынчангаш улуг ачы-хаавыла кадайга онаажыр дээрзин улуска чугаалап олурар кижи мен.

— Мени дыка мактай бербе даан — дээш, Саңчатмаа каттырып кагды.— Кады ажаап турар болганда, үлүүвүстү деңге-ле кирип турар ышкажыл бис.

— Мындыг-ла болгай, моң. Бодунуң дугайында түве чугаалаадыр эвес. Сени мактавайн кымны мактаар мен. Сээн кежээ, кызымаанды улус кайгаар ышкажыгай.

— Че, дыка хөөревейн, бо аксаваны ыңай салгылап, шайдан аалчыларга кудуп көрем. Бир түве чугаалай бергенде, чүнү-даа уттуптар кижи боор.

— Мактап-даа капчаар ийик мен — дээш, Шой-Сүрүң баштактаны аарак каттырып кагды.— Бистиң бо районга бир-ле дугаарында сеңээ Республиканың алдарлыг малчыны деп атты тывысчык чоп. Олдур. Мурнакчы ажылдап турарыңны колхоз баштаар черге көрүп, билип турганы ол-дур.

— А сеңээ ындыг атты тыыспаан ийикпе?— дээш, кадайы хүлүмзүрүп кагды.

— Тывыскан-на харын. Ынчалзадаа сеңден бир чыл соңгаар моңээ тывысты чоп. А коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты база-ла сен мурнай чедип аптың. А менде ам-даа чок-ла болгай.

— Аныяк мал кадарарынга үр болган-дыр силер, ажылыңар аргадуржулгазын чугаалап көрүңерем— деп, Кол Далдасовичиден диледивис.

Ол кээшпезин буруладыр соруп, элээн боданып олура, чугаалап эгеледи:

— Чайгы үеде эки семиртип алыры-ла кончуг чугула чүве-дир. Аныяк мал болганда, эки оттуг черлерге сүрүп чедирип, таарыштыр кадарбааже хоржок. Улуг инектер каяа оттаарын, кайда эки одар барын эндевес болгай. А бызаалар ындыг эвес. Кол-ла чүве кышкы азыралы болур. Бис молдургаларны кыжын үш болук кылдыр үзүп алыр бис. Бирги бөлүкке шыырак, ийнги бөлүкке оортумак деңгилгелиг, үшкүзүнге арган молдургалар турар. Кыжын оларны шуут тургузу азыраар болганда, бөлүктериниң аайы-биле бээр чеминiң рациону аңгы-аңгы болур. Шыырактарыга сиген бээр, арган молдургаларга сигенден аңгыда суланы, чарбаны, холуксаалыг чемни берип турар. Ол ышкаш, арган молдургаларны кыжын эң чылыг кажаага тургузаар, чылыг суг бээр. Шак ынчаар таарыштыр азыраарга, кыжын күжү шоолуг бакыраравас, хүр ажар, шала часкаар харын-даа депшилежип, мөөрежип турар апаар.

Шаанда мал азырап, өстүрер хамаан чок, ону танывас чыгыы чораан кижилер Шой-Сүрүң биле Саңчатмаа ам республикада ат-сураглыг алдарлыг малчыннар болу берген.

А. КУЛАРОВ.

ПЛАННААРЫНЫҢ УЛУГ АЖЫКТЫЫ

Чаа өөредилге чылы эгелээн. Бо өөредилге чылынын белеткели улуг баштынчы В. И. Ленининиң төрүттүгениниден бээр 100 чыл оюнуң бүдүүзүнде эрткен. Ынчангаш школа бүрүзү хүлээнген социалистиг чарыжының күүсеалдезин дээш багай эвес ажылдаан. Бистиң хөй-хөй башкыларывыс чаа өөредилге чылында башкылаар эртемниң аайы-биле календарь, тематиктиг планнарын белен кылып алгылаан. Бо болза башкының ажылының чедишкиниг болурунуң бир кол үндезини. Бир эвес башкы кижи календарь планын бүдүн чылга, улдуң аайы-биле хуваап турган, тамыг бодамчалыг кылып алыр болза, ол оон ажылынга улуг идигни бээр. Чайгы дыштанылга үезинде башкы өөредилге программазын адыр-адыр аайы-биле сайгара белеткеп, тема бүрүзү өөредилге номунга канчаар бижиттингенин, оон кырынга сөөлгү үеде эртемге кандыг ажыдыышкыннар болганын немээр. Эрткен классларга өөренген темалардан кандыг теманы, үнү эки катаптаарын планга айтып алыр. Өөредилгениң дараалашкан системалыг принциптерин, үнүн-даа мурнунда башкы бүрүзү шыңгыы сагып, планын кылып турар. Ханы бодамчалыг, үр хуусаада бодап тургускан план башкының компазы болур.

Бистиң хөй-хөй школаларывыс, оон иштинде районо-даа, келир өөредилге чылында кым кандыг классларга ажылдаадап калыр азы программага хажыдыышкыннар кылыр чоруктар болгулаар.

Катаптаашкынны ёзу барымдаалап чорудар үүлдер хаая эвес таваржыр. Мынчап кээрге өөреникчилериң билин кызыы, доозукчуларның билин кончуг кошкак болурунуң бир чылдагааны бо. Харын оон уламындан бисте ийи-чаңгыс башкылар өөредилге чылының сөөлгү чартыында «программа төнмес хире-дир, өөредилге хүнүн үзадын көрзе азы күш-культура, ыры, чурулга, күш-ажыл кичээлдериниден шак берип көрүнер» деп дилегилээр. Бо черле канчап-даа таарышпас.

СЭКП-ниң Программазында чаа кижини кижизидериниң дугайында айытпышаан, кижизидилгениң бүгү талаларын сырый холбаалыг, бот-боттарынга шуут чергелештир боттандырарын онзалап көргүскен. Чижээлээрге, эстетиктиг кижизидилгени өөреникчилер ыры, чурулга кичээлдеринге ап турар болгай, күш-культура кичээли күш-дамыр, магаданы ыры дээрзин эрткен өөредилге чылының сөөлгү чартыында «программа төнмес хире-дир, өөредилге хүнүн үзадын көрзе азы күш-культура, ыры, чурулга, күш-ажыл кичээлдериниден шак берип көрүнер» деп дилегилээр. Бо черле канчап-даа таарышпас.

СЭКП-ниң Программазында чаа кижини кижизидериниң дугайында айытпышаан, кижизидилгениң бүгү талаларын сырый холбаалыг, бот-боттарынга шуут чергелештир боттандырарын онзалап көргүскен. Чижээлээрге, эстетиктиг кижизидилгени өөреникчилер ыры, чурулга кичээлдеринге ап турар болгай, күш-культура кичээли күш-дамыр, магаботту сайзырадып, чараш кылып турар.

Оон аңгыда календарь болгаш тематиктиг планнарның ажыы чүл дээрзин чедир үнелевес ийи-чаңгыс башкылар бисте бар. Ындыг чорук кайыын тыптырыл дээрге, бууха кылган планнарның шынап-ла үнелиг талазы эвээш болганы чамдык эштерге билдингир. Кыска хуусаада ёзу барымдаалаан планның ажыы эвээш боорга биживес-тир дээр болза, ол черле шын эвес.

Чүгле шак хуваалдазын дөрт дугаар улдуңнуң эгезинде кылып чорудары үүлдүт болгаш аңаа хамаарышкан чамдык негелдени-даа, тайылбырын-даа школа удуртукчулары тодаргай кылыры чугула. Мооң-биле чергелештир башкыларны солуур, шилчидер чоруктарны болдурбас талазы-биле чамдык хемчеглерни алыр болза эки.

Эки, хандыр бодап тургускан календарь, тематиктиг планнар башкының ажылының чедишкиниг болурунуң программныг документизи деп санап чоруур мен.

Н. ДАКАА,
башкы.

БАШКЫНЫҢ СҮМЕЗИ

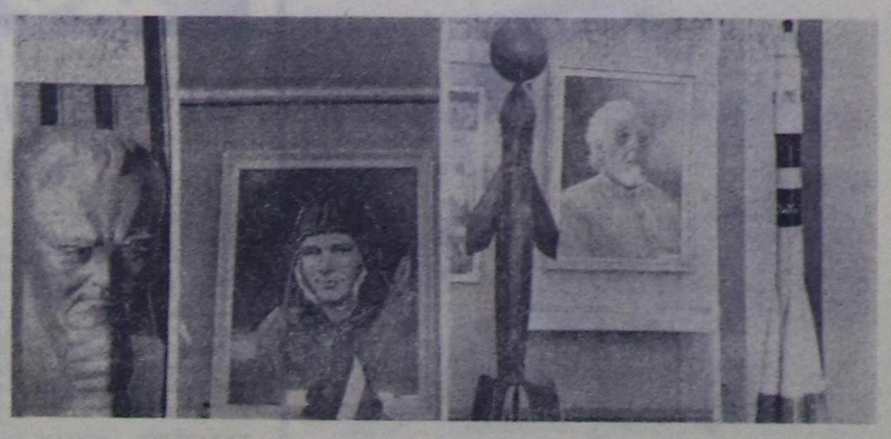

СЫЛДЫС ХООРАЙЖЫГЛАЖЫНЫҢ МУЗЕЙИНДЕ. Чурукта (солагай таладан оң талаже): С. П. Королёвтуң скульптура портреди (Г. Постновтуң чурумал чогаадылгазы); Юрий Гагаринниң чурумал портреди (автору — болгар чурукчу Ганев); хүлер ракета (совет космонавтарга Джаваха́рлал Нерунуң белээ); «Союз» ракета-космос системазының македи.

А. РОМАНОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Черниң байлаан төрээн чуртка

Бо хүннерде Тоора-Хем суурда кооперацияның аңыыр-тывыш ажыл-агый черниң конторазында үнген-кирген кижи-ле хөй. 1969 чылдың кат байлаандан Тожу районда бо ажыл-агый чери 150 тоннаны күрүнеге киирер деп планныг. Айыткан сорулганы күүседир дээш түс ажыл-агыйның баштаар чери чуруттакчы чонну бо чугула херекче мобилизастап, хүн бүрүнүң массалыг ажылдарын чорудуп турар.

Суурдан каттаары-биле хүннүң-не 25—30 хире кижи үнүп, черниң байлаан килограмм-килограммы-биле белеткел пунктузунга эккеп дужаап турар. Катчыларның нургулайы-ла өг-бүле әдлери хереженнер болгаш школачылар болуп турар. Чамдык катчылар И. Баянов 250, В. Петров 200 кг катты чыып дужлаганнар. Ындыг янзылыг черниң байлаан хөйү-биле чыып турарлар катчыларның аралында кончуг хөй.

Ажыл-агыйның баштаар черинин организастыг хемчеглерни эки чоруткаанынан катчылар аразында бедяткен хүлээлгелерни, ылангыя 200 кижиниң кижи бүрүзү-ле тонна чедир чыырын хүлээнген ажылдап турар.

Күрүнеге кат, тоорук дужаап белеткээри-биле чергелештир удавас эгелээр анныыр сезонунга белеткел ажылын база-денге чорудуп турар. Тожуның аңчылары Төрээн чуртка 142 мүн диннии дужаар хүлээлгелиг. Ынчангаш районун 600 чыгам аңчылары ок-чемээн, орукка ап чоруур илик-хел, ыт-севин амдыгааштан белеткеннер эгелээн. Райно баштаар чери болгаш кооперацияның аңнаыр тывыш ажыл-агый черинин баштаар чери аңчыларның күш-хүнезин айтырыының байдалын амдыгааштан чугаалажып, хемчегин ап турар.

АЖЫЛДАП ЭГЕЛЭЭН

Школаларга чаа өөредилге чылы эгелээнинден бээр баштайгы 10 хүн эрткен. Байтайта районун школаларында дээрзи өөреникчилер 17 аймак башкы эң баштай ажылдап эгелээн. Школаларның башкылар, өөреникчилер коллективтеринге чаңчыгын, школаларын хөй таламыг солун амыдыралынче олар шыныгыы киргеп. Немешкен чаа башкыларның бежи республиканың дашкаар дээди өөредилге чөлөрин дооскан.

Кызыл-Дагның сес чыл, Тээли ортумак школаалар, Шуйун уруглар сады чайгы сентелгезин эки чоруткан, кышка олаар үүлдер белеткелин четчеткен. А Тээли суурнуң ортумак школаалы сентелгезин кошкан чоруткаанындан аңгыда, мынчага чедир олар ыяш сөөртүлгезин ооалдадып турар.

М. КЫРГЫС.

ЧЕЧЕКТЕР ДЕЛГЕЛГЕЗИ

СЭКП-ниң Тожу райкомунуң хөрээженнер ортузунда ажыл чорудар киллизи алган организация черлеринде, бүдүүлгелерде болгаш «Тоора-Хем» совхозта хөрээженнер чеүелдери-биле кады чечектер делгелгезин Тоора-Хем суурда организастап эрттирген.

Делгелгени Тоора-Хем ортумак школазының биология башкызы Валентина Чистякованың «Кижиниң амыдыралында чечектериң ажык-дузазы» деп беседазы-биле ажыткан.

Делгелгеге киришкен коллективтерден бирги черни районның сан киллизи (эргелекчизи С. Алдын-кыс), а чурттакчылардан В. Жердинская алган. Суурнуң чурттакчылары эштер Кийкова, Петухова, Бухтуева, Дугержаа болгаш өскелериң-даа өстүрген чечектерин эки деп демдеглээн. Тиилекчилерге шанналарны тывыскан.

Делгелге соонда быштанылга кежээзин эрттирген. Аңаа янзы-бүрү оюннарны, викториналарны, аттракционнарны организастаан. Г. ДОНГАК.

Сибирьниң байлаа-дыр

Ам Барыын Сибирьниң билдинген нефть болгаш газ байлактыг черлери чүс ажыг. Оларның баштайгызы — Берёзовонуң газ байлактыг чери 1953 чылда болгаш Шаимниң нефтилиг чери 1960 чылда илерет тывылган. Ол дыцнадыгларны чап-чаа парлаттынып үнген «Тюменьниң цефть, газы» деп чыыды материалдар номунда парлаан.

Чыынды номда байлактыг черлериң чуруктарын болгаш оларның аттарын көргүскен. Ында чер иштиниң байлак үүжелери — нефтилиг 42, газтыг 34 чер Тюмень областың девинскээринде деп чүве оорган билдинип турар. Байлактыг черлериниң хөй саннынының талазы-биле ийиги черни Томск, үшкүзүн Новосибирск область ээлеп турар.

Амдыызында Сибирьде нефтилиг сес болгаш газ байлактыг ийи чер ажыглаттынып турар. Олар чуртка 35 миллион тонна нефтини болгаш 20 миллиард ажыг кубометр бойдус газын берген.

Сибирьжилер ам айда ийи миллион тонна хире нефтини тып турар. Оларның тып турар нефтизи оттулар үүлүүн ол хевириниң чуртта эң хоочун тывыш девинскээри Бакуның тывыш деннелинден оранчок ашкан.

(СЭТА-ның корр).

Тюмень.

—◆—

ХЕМ АДААНДА

Новокузнецкиниң «Кузбасс күррудатөлевилел» институдунуң тускай эртемнилери даг Шориязының хемни — Кондоманың агар унуп өскертир деп санаалдаан. Оон дүвүүн адаанда демир рудалыг мөөн байлак барын Барыын Сибирьниң геологтары илередип тыпкан. Кондоманың унуп чайладыры ол черниң байлаан кадар ажылды эгелээр авганы бээр. Оңа курдавыры— 38 миллион тонна. Ону баштайгы болбаазырадылга чокка домналарже чорудуп болуур.

Кондоманың бир адыры Алдыы Каменушка хемниң чоогунга плотина тургустунган турар. Хемни ол плотина бооттар, оон суу үш чартык километр дурттуг. чер иштиниң чайладылга бугазынче агып кирер. Хем оон соонда эрги унунга баар. Оон эриктерниге хөй санныг дыштанылга черлери турар.

(СЭТА-ның корр).

Новокузнецк, Кемерово область.

„ЫЯНЧЫГ-ДЫР“

Бисте хамнар өттүүп, улус мегелеп чоруур ийи-чаңгыс кижилер бар деп үүвеин бис билип турар бис.

Чоокта Чадаанага Часыгбайга ужураштым. Оон шолазы ындыг. Оон-биле бис ужурашканывыста үүнү-даа төөгүжер улус бис. Ол мени-даа, мен ону-даа эки таныыр. Ижин-баарывыс, чүрек-судалывыс чаңгыс чыгыы. Амыр-мендивис солчуп, аал-чургувустун, чонувустуң менди-чаагай чурттаа чоруурун чугаалаштывыс. Ол менден база-ла айтырыглар салып, мени ол харын, «кырыыаан, биез хевээр-дир сен, ча-чаа эмчи кижи кайын кырыыр» деп баштактанып-даа турду.

— Адашкылар кайы барын чордуңар?— деп, оон 10 хире харлыг оглу колдуктааштыг, солагай будун гипстей шарын каан боорга, сонуургап айтырдым.

— Мен ам бежен чоокшулап бар чыдар ашак-тыр мен, мынча чылдар иштинде даман-даанам сыц, хай-бачыткадаа таваржып чорбаан кижи мен. Бо мээң эң хеймер оглум-дур ийин. Тракторда аңдарылгаш, будун сып алган кижи-дир. Ам бир ай ажып тур. Боду эки-дир. Эмчилер, ам бир ай хире болгаш маннап турар болур, эки шимчедип, шенеп базып турар болза эки деп сүмеледи. Мында электрите чиңнеп эмнедип тур бис — деп, ол тайылбырлады.

— Тракторист кижи бе?— деп, баштактанып айтырдым.

— Харын тракторну чорудуп билир кижи болгай. Бо шагда ажы-төл чажындан эгелээш, машина-чепсекче чуткүүр апарган чүве ышкажыл. Оң ылангыя бистиң суурда моон-даа бичии оолдар олдур, үргүлүү трактор, мотоцикл дыргыраткан чоруур, суур иштн дыргыткайныр тура хүнзээр. Чоокта биске бир хамчыргыы кижи «бо оолдарның аразында бир-ле оол бергедээр хевирлиг-дир» деп чугаалаан соонда, үш бе, дөрт бе хонганда бо мээң оглум будун сып алды. Мен оон чугаазынга баштай коччуг бүзүрээн кижи мен, шынап-ла «хамнар каран көрүүр чүве дээн, мээң оглумнуң будун сынарын будүү билип-даа орду ыйнаан!» деп шуут бодап чордум. Сөөлүнде билдингени меге, кажар арга болганынга бодумга ыядып-даа чоруурдур мен.

— Ол канчан ыядыр апарганыңар ол?— деп, бо дугайын биликсээн, сонуургап айтырдым.

— Чаа, оглум мен борта, бо эмчи-биле сүмележип, чугаалажып орайын, кайнаар-даа барбас мен, сен будун чиннеди-дип алгаш кел!— деп ашак оглун чорудупту.— Бо дыцнап турда ачазы ыятканыя чугаалай бээрге эпчок ыйнаан—деп, оглу чоруй баарга ол мөңээ тайылбырлааш, чугаалап эгеледи.

— Ынчан бистиң суурга улустуң ийи-чаңгыс мал-магаы чидер, «оор алган» болур, шуут ис чок баар ыындыг чүве. Ындыг таварылганы кажар, овуузуннуг кижилер база ажыглай бээр чүве-дир.

Бисте бир хамчыы, хамнар өттүнер кижи бар чүве, каран көрүүр кижи дээр. Оларның адын-даа адаап канчаар, мөңээ бир-ле чүве бодаарлары чадавас, мен ышкаш, ийи-чаңгыс кижилер база оларга бүзүрээр боор-дур. Оларның сеткилин хомудадырга бөза багай-ла ыйнаан. Олар база мен ышкаш чүвениң ужурун билип алгаш, ыядыр апаар дээрзинге бүзүрээр мен.

Бир-ле катап бистиң Отчугаш деп кижиниң аъды чиде берген ыындыг. Шуут ис чок читкен. Ай-даа болган. Ам канчаар чадаарда дээш, Отчугаш демги хамнап чоруур, каран көрүүр кижини бажыңынче чалаап, саң-салдырып хамнадып, аъдының тыптыр аянын айтырган дижир. Оон ол «хам» «хоюнарның аразында хокпак думчуктуг улуг кара ирт бар-дыр. Ону бир-ле кижиге салыптар азы берип-тер болзуңарзэ аъдыдар тыптыр-дыр, ырак эвес, бир аал өдөөнде турар аът-тыр» деп ыындыг болган. Канчап тып алырын, иттен аът үнелит деп бодадыларда ыйнаан. Хам оларга «улуг нежиглеп кешкеш, улуг элеин бажында аалга имиртинде баарыңарга, аъдыларны ында тереките баглап каан турар чүве-дир, бо дораан кижиден ыдыңар» дээн дижир. Оон бир кижи чорударга, шынап-ла дүне имиртиней бергенде баарга, Отчугаштың кырган-аваазының аалынан ырак эвесте тереките аъдын баглап каан турда тып алган дээр чораан.

Оон соонда ол хамның атсураа алгып, «чүве эндевес, каран көрүүр», деп чамдык улус шуут бүзүрээр апарган. Ынчан хокпак хаайлыг кара ирт оон холунга кирери-даа албан апарган. Ол ону алган-даа. Хамчыы кижилер бот-боттары база харылзаалыг болур чүве-дир. Олар баштай ынзы бүрү байдалдарны баш бурунгаар өөренип, көрүп, чүвени ылавылап билип ап чоруур. Бо чаш ажы-төлдүң машина-чепсекке ынакшылындан озалындак үнүп кээрин билгеш, «бо-даа бергедээр-дир», «хай-бачыткa таваржыр-дыр» деп чугаа-соот тарадып чоруурлары ол. Шыпал-ла баштай шуут кайгаан мен.

Черле бүзүрээчел кижи болгай мен. оглум боду сына бээрге, база-ла «хай-бачыт ыразын» дээш, бир хамчыы кижи хооп эккелдим. Ол «хам» мөңээ оглумну-даа билбес, көрбээн «хам» болгай, сан кылып, хамнаан хевирлиг болган соонда, «оглуңар дөңгүр баштыг, бажыныц дүгү хүргүл, семисимээр, карактары кара, томаанныг кижи-дир. Солагай буду сынган-дыр. Силер бодуңар бир-ле каран көрүүр кижиниң чугаазын эскербейн барган-дыр силер. Ынчангаш бо талазы-биле шуут бодаңыр болзуңарза эки-дир» деп мыындыг. Ынчан бистиң оглувус эмчиге чыткан кижи болгай. «Хамның» чугаалап орары көңгүс шын, мөңээ оглумнуң дүрүү-хевирин чугаалааны-даа, солагай буду сынганы-даа шын болурга шуут кайгаш, бүзүреп орар мен. Бо дугайын чамдык кижилерге чугаалаарымга, ону хоор, чалаар кижилер көвүдээн, оон ат-алдары база будүү калбарын барган дижир мыындыг.

Бир-ле катап Отчугаштың ырак төрели, база улгады берген кайгалзымаар ашак бистиң бажыцыныска келгеш, «хокпак хаайлыг кара ирт-ниин «хамга» аваа-ла берипти» деп-ле хорадаан, хомудаан мыындыг. Оон чугаазынан илерээни чүл дээрге, Отчугаштың аъдын демги «хамның» айтыышыны-биле, ол чажырын каан чүве-дир. Кажан Отчугаш «хам» хооп келирге «хам» демги ашакты «аъты имиртиней бээрге, оон кырган-аваазының аалынын чанында тереке баглап каг» дээн. Аъты бир ай хире чажырып, ажаан кээрге беазин бо удаада «хам» аваа хөлеэн кылдыр чүнү-даа бербеске аваа ажынган ашак болган.

Бистиң аалывыска, мөңээ оглумнуң «хай-бачыдын» арыдып турган «хамга» Отчугаштың аъдын кажарлап турган «хам», «Часыгбайның оглунуң дүрүү-хевири ыындыг, солагай буду сынган, бир-ле каранкөрнүр кижиниң чугаазын эскербейн барган-дыр силер» дээр сен деп чагып каан чүве-дир. Ынчаар мени, чүве ужуру билбес кижини, мегелеп орган «хам» болган-дыр. Ынчан мен аваа бүзүрээш, 40 рубль берген мен. Акшаны хомудап-даа канчаар, чүвениң ужурун билип алганымга амырап чоруур апарган кижидир мен. Демги силериниң «акша чидирерге түүдөн-даа ядаравас, үе-шак хоозун эртерге элээн ядараар, а кэдыкшылды оскунарга бүгү-ле үведен ядараар» дээнцер шын-дыр ийин, эмчи, кадык болурга кижи чүге-даа чалынмас болур чүве-дир. Хамчыы чижилериниң хоозуну ол-дур, эртемниң күштүү ол-дур, көрүнер ядаан, мөңээ оглум буду шуут уук кижи болгай, ам экирип, харын-даа базын чоруур апаргаан — дээш Часыгбай, колдуктаар ыяжын холунда аваа тудуп алган, ыядыг коччуг аскак эвес, бисче кылаштап кел чораан оглунче көрүп олур.

— Колдуктаар ыяжын чоп даанмас, тудуп алгаш чоруур сен, оглум, будун аарый бербезин?— деп, Часыгбай оглунче часыткан хевирлиг хүлүмзүрду.

— Кезер эмчи, сайгылгаанга тыртырын көргеш, уук сөөктер шупту тудушкан, экирип турары эки-дир, даянгыыш чок 10—15 хонук кылаштa, оон соонда гипстеи ап кааптар бис диндир. Гипстиг бутту көдүрерге аары-ла кончуг чүве-дир — деп, оон оглу амырааш, сагыш-сеткили чайнаая хевирлиг харылады. Алашкыларга экиди күзээш, чоруптарымга:

Ыядып чораан чүвем ол-дур ийин, эмчи, байырлыг!— деп, олар мөңээ соомдан холдарын чайып, байырлажып, артып калдылар.

Д. КУУЛАР,
эмчи.

Атеистиг темага

БӨДҮҮН ИШТИҢ КИЖИЛЕРИ

Мария Натпит-оол «Улуг-Хая» совхоз тургустунгандан бээр поварлап келген, мергежилдиг поварларының бирээзи. Ол ам Арыг-Бажында № 1 салбырының хову-трактор бригадазының төвүнде столоваада эргелекчилевишаан, поварлап турар.

Ажылчын кижилерни эки шынарлыг, амданныг чем-биле чогуур үезинде чемгерени харыысалгалыг хүлээлге. Ол хүлээлгени М. Натпит-оол ак сеткилдиг күүседип, бодунуң кызымак күш-ажылы-биле эштиг-өөлдек аажы-чаңы-биле ажылчыннарның хүндүткелин чаалап алган. Бригаданың агитхуудуузунда М. Натпит-оолдун эки ажылын мактап бижээни аваа таварылга эвес. Ол бодунуң арга-дужаулгазын, мергежилин аныяктарга дамчыдып, чемни канчаар кылырын айтып берип, оларны өөредип турар. Бригаданың төп шаңында, тараа аажалдазында, силос салыышкынында ажылдап турар ажылчыннарның саны хүн бүрү немежиндаа турза, Мария Натпит-оол оларны шагында чемгерип күш четтиргиптер. Ынчангаш ол столоваага барган кижи «Улуу-биле четтирдивис Машенька» дээн сөстерин үргүлчү дыңнап болур.

О. ТАВАА.

Улуг-Хем район.

* * *

Кызыл-Мажалык ортумак школазының хеп чуур черинге Чоная Донашевна Күжүгет 1950 чылдан эгелеп ажылдаан. Хеп чуурун ыындыг-ла бөдүүн, чиик ажыл деп болбас. Маңаа улуг күш, кызымаккай чорук негеттинер. Ч. Күжүгеттин назыны улгады-даа берген болза чиик, сергек, катты хөлүг, ажылынга ак сеткилдиг. Мурнунда чылдарда хептн хол-биле чуп турган. 160 ажыг өөреникчиниң иштики, даштыкы идик-хевин, оруп-дөжээнин херектелин чууру белен эвес. Ынчалза-даа Чоная Донашевна ажылдап келген бо үеэнинң дургузунда чугаан хевиниң шынары багай, хирлиг диртип көрбээн.

— Амгы техника сайзыраан үедө хептн машина-биле чуур апарган, магалыг үедир. Хеп чуур «Белка-3» машинаны башкарып, холдун аар ажылын машина солаанынга магадап хаамаа кижи тур мен—деп, Ч. Күжүгет чугаалавышаан, моон соңгаардаа ыыдаар шзам-биле, кызын ажылдаар мен — деп хүлээпип турар.

Чоная Донашевна беш уругнуң иезн. Уругларын культурлуг аажы-чаңга, күш-ажылга ынак кылдыр кижизидип, өстүрген. Харын-даа уругларының уруг-дарының база ажыраажын, өстүржүп берип олурар. Аңаа хөй-ниитиниң кандыг-даа ажылын дазыдырарга ак сеткилдиг күүседир, идепкейлиг хөй-ниитичи, мурнуку үелерде суур Советниң депутадынга база соңгудуп, школаның дирекция черинден каш удаа шаңнал, макталды ап келген.

А. ДОПЧАА.

Барыын-Хемчик район.

ЧЕМНЕНИЛГЕНИҢ ГИГИЕНАЗЫН БИЛИП АЛЫҢАР

Кижиниң кадыынга ынзыбүрү чемнер чугула ижүрдүзалыг, ынчан кижи бодунуң өзүлде, хөгжүлдезинге чечип санныг бүгү үүлдерни чемден шинчээдип алыр. Оон түннелинде кижилер кадык шыырак өзер, аарыгларга шоолуг таварышпас болгаш шагыраар корук өөлөөр, өөредилгези экижиир. Суг ижери, ак-саржагны, аржыны, эттти, балыкты чиири уругларга дыка таварымалыг.

ЧИЗИЙ ДЭЭШ столга солган чемни шуптузун чиир хөрек. Картофельди, чаа ногаларны, чимистерни чиири кайы хире ажыктыгын деп чүвени көргүзүп турар хаш чижекти ап көрөлиңер. Элээн хөй чылдар бурунгаар бир корабльдиң командазы ыракны эжиндириишкинге чораан.

Олар хөй айлар дургузунда эттиг консерва, сухарей, чигир-биле чемненип турган. Элээн үр үе эрткенде, матростарның дыка хөйү аарый берген: оларның маза-бөдүү кошкап, диштери божаңнаваш дүжүп, чем чиир туразы чок апарган. Оларның кужу төнүп, элээн каш матростар амы-тынындан чарылган. Удаваанда корабль ээп чаныкан. Матростар чаа эт, ногаа, картофель, чимистер-биле чемненип эгелээн соонда дургенибиле сегий бергеннер.

ПРОДУКТ бүрүзүнүң кижиниң кадыынга ажык-дузазы аңгы-аңгы. Кижиге хоралыг чүүлдер база аъш-чемде турып болур; бир эвес бакшырай берген эттти, 1 колбасаны чиир, азы хирлиг сутту ижер болза, оорган аарып болур. (Ижин аартыр, кустурар, кудуу олуртур). Школачылар болгаш улуг-даа кижи бүрүзү чем чиириниң бөдүүн болгаш чугула дурумун билип алыр болгаш ону күүседир ужурлуг:

1. Чем чиир мурнунда холуңарны саваңнап чуңар.

2. Чемни болгаш аяк-саваны тударыңар бетинде холуңар чуңар.

3. Тускай савадан чемненериңер.

4. Ногааларны, чимистерни чиир мурнунда чылыг суг-биле чуп алыңар.

ПОГААЛАР, чимистер кижиниң кадыынга ажыктыг. Оларны чигге ажыглаарга улам эки. Помидор, морковь, огурец, репа, редиска, салат, укроп, согуна дээн мышкаш дыка хөй ногааларны чигге ажыслап турар. Барык-ла бүү ногаалар хирлиг дээрзин утпаңар. Черге, азы хирлиг корзинкага турган ийикпе, хирлиг хол-биле туткан чимистер база хирлени берип болур.

Кадык, шыырак өзүп, өөрекиринге болгаш шимченгир оюннарны кылырынга, ажыдаарынга кушту чедиштирер төлээде, чогуур өйүнде чемненир хөрек. Школачылар хүнде 4 катап 3—4 шак болгаш-ла чемненири чугула. Кайы хамаан чок чемненир чорук кижиниң кадыынга хоралыг.

Чем чиириниң дурумун утпаңар:

1. Хун буруде чаңгыс доктааттынган шакта чемненериңер.

2. Столга олура чемненериңер. Кылаштап чораан чем чиеңер.

3. Далашпайн, чемни эки хоюдур дайнап чиңер.

4. Чем үезинде ыыт-шимээн үндүрүп, чугаалашпаңар, столга олура арыг-шеверни сагыңар.

5. Серез, шопулак, бижекти шевергин ажыглаңар.

6. Чемненип олура ном номчуваңар.

Столга чалыылдыг, культурлуг олуруңар. Бо бүгү болза кижини чемге улам хөөн киирип, кижиниң кадыынга дузелаар.

РЕСПУБЛИКАНЫН САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Спорт

ТҮННЕЛДИ ҮНДҮРГЕН

Эрткен понедельникте Кызыл хоорайның «Хүреш» стадионунга «Спартак» эки тура спорт иштителиниң бут-бөмбүүнге республиканың бирги чери дээш түннел оюну болган. Республика чемпиону Ак-Довуракты «Асбест», Хову-Аксының «Кобальт» командаларның ойнакчылары бир дугаарында шолче үнгеп. Оюн «Кобальтының» чидиг бурунгаарлаашкыны-биле эгелээн. Оон ойнакчылары оюнуң 19 минутазында удурланыкчызының хаалгазынче бөмбүктү киир тепкен. Оюнуң бирги кезээ 1:0 сан-биле чапсараан.

Чапсар соонда ак-довуракчылар инициативазын холга ап, удурланыкчызын шөлдүн ортузундан ойнаар кылдыр дөрт катап албадаан. Түннелиинде сан 4:1, «Асбест» командазының чедишкини болган.

Оларның соонда бистиң «Луч» командавыс-биле Минусинск командазы ужурашкан. Оюн ийи таланың чидиг сегиржип алмышкыны-биле эгелээн. Бир дугаарында аалчылар сан ажыткан. Ынчалаадаа 28 минута эрткенде бистиң тала санны деннештергеен. Оюнуң 42 минутазында «Луч» командазының камгалакчызы Борис Горбунов 40 метр черден аалчыларның хаалгазынче база бир санны киир тепкен. 2:1 сан-биле командалар чапсарлаан.

«Луч» командазының инициативазы чапсар соонда улам күштелиин. 3 бөмбүктү минусинчилерниң хаалгазынче киирген. Ынчангаш бо маргылдаанын түннелинде ийиги чер алган «Луч» командазы 5:3 санга аалчыларны уткан. Оюн соонда бут-бөмбүктүлериниң парады болган болгаш эң шилиидек командаларга шаннаалдар тывыскан.

Бирги черни эзлээн Ак-Довурак командазын шилчип чоруур кубок, тураскаалдыг вымпел болган бирги чергениң диплому-биле шаннаан. Команданың ойнакчыларына макталга бижиктерни тывыскан.

Ийиги черни алган деп үстүнде чугаалаанывыс «Луч» командазынга ийиги чергениң диплому-биле кады тураскаалдыг вымпелди, үшкү черни эзлээн «Саян» командазынга үшкү чергениң дипломун болгаш тураскаалдыг вымпелди түс бүрү тывыскылаан. Хову-Аксының, Минусинскиниң командалары 4, 5-ки черлерни дараалаштыр эзлээннер.

Бо маргылдаанын түннелинде эки ойнакчыларны база илереткен. Хову-Аксы командазының вратары Евгений Крицкийниң туттунгур, аваангырын демдеглеп, күш-культура болгаш спорт комитетиниң макталга бижии болгаш ортектиг белек-биле шаннаан. Ындыг янзылыг шаналдарны Ак-Довурак командазының эки камгалакчызы Борис Устинов, «Саяндан» эң эки чартык камгалакчы Михаил Евишкин, эң эки халдакчы ак-довуракчы Анатолий Попов олар алган.

М. ГАМИДОВ.

✦ ✦ ✦

ХАЙЫМ БОЛГАН

БЕЛФАСТ. (СЭТА). Делегей чемпионадының баштайгы шүүлде маргылдаазынга ССРЭ-ниң шилиидек командазының футболчулары дөртү болуктуң шүүргелекчизи — Соңгу Ирландиянның командазы-биле бурунгу хүн ойнаан, хайым болган. Бест биле Дугаан баштаан соңгу-ирланд футболчуларның халдаашкынарын бистиң футболчуларывыс ойтур шаап шыдаан.

ССРЭ-ниң болгаш Соңгу Ирландияның командаларының ийиги ужуражмышкыны октябрь 22-де Москвага болур. Совет футболчулар октябрь 15-те Турцияның командазыбиле база Москвага ойнаар. Оон мурнунда Турцияның командазы соңгу-ирландыларга ийи катап уттурган.

Редактор К. Н. ДИНГА.

Кино

СЕНТЯБРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Суг дувүнде аквалангилер» д. э. 11.30, 1.30, «Дириг сек» (ийи серизязы катай) д. э. 3.20, 6.10, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дубравка» 10, 14, «Боксёр болгаш өлүм» 16, 19.40, «Австралийжиге кадай» д. э. 12, 17.50, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыныды 10, «Бичии оол дээш улуг шүүдел» 3.20,» «Оруктуң онгу кезии» д. э. 5.10, 6.50, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Александр Фадеев, сактыышкыннар» 14.40, «Далаш өглеиишкин» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Улуг угбазы» 18, 20 шактарда.

редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОНЛАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 23-54, культура киллизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпур киллизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизиниң 21-27, информация киллизиниң 20-60, бухгалтериялың 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы, (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.). ТС—00783.